

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

TEISĖS FAKULTETAS

VERSLO TEISĖS KATEDRA

MANTAS BUROKAS

Magistrantūros neakivaizdinės studijos

Verslo teisės programa

**BRANDUOLINĖS ENERGETIKOS OBJEKTŲ STATYBOS TEISINIO REGULIAVIMO
YPATUMAI**

Magistro baigiamasis darbas

Vadovė – Asist. Kristina Saukalienė

Konsultantas – Doc. dr. Egidijus Baranauskas

Vilnius, 2008

TURINYS

ĮVADAS.....	3
I. BENDRIEJI BRANDUOLINĖS ENERGETIKOS OBJEKTO TEISINIO REGULIAVIMO KLAUSIMAI	8
1.1. Branduolinės energetikos objekto samprata tarptautiniuose ir nacionaliniuose teisės aktuose.....	8
1.2. Branduolinės energetikos objekto statybos valstybinį valdymą bei statybos priežiūrą atliekančios institucijos bei jų kompetencija.....	11
II. BRANDUOLINĖS ENERGETIKOS OBJEKTO STATYBOS PARENGIAMIEJI DARBAI.....	15
2.1. Žemės sklypo branduolinės energetikos objekto statybai atrankos kriterijai.....	15
2.2. Žemės sklypo perleidimo branduolinės energetikos objekto statybai formos ir valstybės pagalbos kriterijai.....	17
2.3. Planuojamos ūkinės veiklos branduolinei energetikai vystyti poveikio aplinkai vertinimo procedūros	19
2.4. Teritorijų planavimo dokumentų prielaidos branduolinės energetikos objekto statybai	21
2.5. Finansavimo instrumentai branduolinės energetikos objekto statybos projektui vystyti	23
III. BRANDUOLINĖS ENERGETIKOS OBJEKTO STATYBOS DARBAI.....	25
3.1. Branduolinės energetikos objekto projektavimo proceso teisinis reguliavimas	25
3.2. Branduolinės energetikos objekto statybos leidimo išdavimo teisinis reguliavimas	29
3.3. Branduolinės energetikos objekto pripažinimo tinkamu naudoti procedūra.....	31
3.4. Branduolinės energetikos objekto saugumo reikalavimai.....	31
IV. KITOS BRANDUOLINĖS ENERGETIKOS OBJEKTO STATINIO STATYBOS RŪŠYS.....	34
4.1. Branduolinės energetikos objekto rekonstravimo teisinis reguliavimas.....	34
4.2. Branduolinės energetikos objekto remonto teisiniai santykiai.....	35
4.3. Branduolinės energetikos objekto eksploatacijos nutraukimo teisinis reguliavimas energetikos ir statybos teisės prasme (statinio griovimas).....	37
IŠVADOS.....	40
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	42
SANTRAUKA	48
SUMMARY	49

IVADAS

Tyrimo aktualumas, naujumas. Branduolinė energetikos objektų statybos teisinis reguliavimas pastaraisiais dešimtmečiais tampa vis aktualesne tema naujų branduolinių įrenginių statybos kontekste, o pranešimai apie branduolinį renesansą bei didėjantį energetikos poreikį skatina branduolinės energetikos objektų statybos procesų aktyvėjimą. Statybos teisės kontekste tolimesnis branduolinės energetikos plėtojimas yra paremtas branduolinės energetikos objektų, kaip sudėtingų konstrukcijų ir sudėtingų technologijų ypatingų statinių kategorijai priskiriamų statinių, statyba.

Branduolinės energetikos objekto statybos proceso teisinio reguliavimo vienas iš esminių bruožų yra ypatingas dėmesys saugos bei statinio statybos proceso kontrolės priemonėms. Branduolinės energetikos objektas bendriausia statybos teisės prasme yra statinys, o ypatingą šio statinio statusą jam suteikia naudojimo paskirtis – būtent branduolinės energijos gamyba, kas suponuoja specialias statybos proceso kontrolės formas bei atitinkamą statybos valstybinę priežiūrą atliekančių institucijų sąrangą. Visuotinai pripažinta, jog branduolinė energetika yra rizikinga tiek žmonių saugumui ir sveikatai, tiek gamtai¹. Saugus branduolinės energetikos objekto eksploatavimas yra kompleksinė problema, susijusi ne tik su perspektyviniu pažangios, saugios technologijos parinkimu², bet ir su išsamiu teisiniu reglamentavimu, inspektavimo periodiškumu bei efektyviu kontroliuojančių valstybės bei tarptautinių organizacijų dalyvavimu branduolinio objekto statybos bei eksploatacijos procesuose bei, atitinkamai, viešojo intereso tenkinimu.

Branduolinės energetikos objekto statybos teisinis reguliavimas nustatytas ne tik nacionaliniuose teisės aktuose. Ypatinga reikšmė šio objekto statybos teisiniuose santykiuose tenka tarptautiniams teisės aktams, nustatantiems įvairias papildomas, lyginant su kitų objektų statyba, pareigas objekto statybos teisiniuose santykiuose dalyvaujantiems subjektams. Lietuvai tapus Europos Sąjungos (toliau – ES) visateise nare, ES teisė, tame tarpe ir Europos atominės energetikos bendrijos steigimo sutarties (toliau – Euratomo sutartis) teisinis reguliavimas, tapo sudedamąja Lietuvos Respublikos teisės sistemos dalimi. Euratomo sutartis numato pareigą pranešti apie planuojamą branduolinės energetikos objekto statybą Europos Bendrijų Komisijai. Ši sutartis, nustatanti pagrindinį tikslą skatinti taikų branduolinės energetikos naudojimą, numato pinigines priemones valstybėse narėse fizinių ar

¹ Schwartz J. A., International nuclear third party liability law: the response to Chernobyl. OECD, 2006. P. 37

² Froggatt A. The extension of Euratom loan ceiling: an opportunity for Euratom reform. – Brussels: European Parliament, 2002. P.4. Europos Komisija, siekdama saugumo ne tik Bendrijoje, bet ir už jos ribų, išduoda Euratomo paskolas šalims atominė elektrinių, elektros energijos gamybai naudojančių RBMK reaktorius, uždarymui.

juridinių asmenų vykdomiems branduolinės energetikos objekto statybos projektams finansuoti³.

Atsižvelgiant į tai, kad branduolinis įrenginys yra ypatingos svarbos objektas⁴, jo statybos teisiniam reguliavimui taikomas specialus teisinis režimas, todėl branduolinės energetikos objekto statybos teisiniam reguliavimui dalinai, o tam tikrais atvejais ir visa apimtimi nėra taikomi teisės aktai, kurie paprastai reglamentuoja kitų statinių statybos sąlygas (pvz., visa apimtimi nebus taikomas Lietuvos Respublikos statybos įstatymas, kai kurie normatyviniai statybos techniniai dokumentai). Šio teisinio reguliavimo požymis yra tas, jog branduolinės energetikos objekto statybai taikomi specialieji statybos reikalavimai – kitų įstatymų ar teisės aktų (ne Statybos įstatymo) nustatyti statinių apsaugos bei saugos reikalavimai, atskirų statinių tipų projektavimo, statybos, pripažinimo tinkamais naudoti bei nugriauti reikalavimai⁵. Daugelyje šalių branduolinės energetikos objekto teisinis statusas yra reguliuojamas specialiaisiais teisės aktais. Lietuvos teisinio reguliavimo viena iš ypatybių yra ta, jog dėl kiekvieno branduolinės energetikos objekto statybos turi būti priimamas atitinkamas įstatymas, numatantis branduolinės energetikos objekto statybos vietą. Lietuvoje naujo branduolinės energetikos objekto statybos teisinio bei organizacinio reguliavimo pagrindai buvo įgyvendinti neseniai priimtame Lietuvos Respublikos atominės elektrinės įstatyme⁶ (toliau tekste – Atominės elektrinės įstatymas), tačiau pastarasis yra skirtas konkrečiam numatomam statyti branduolinės energetikos objektui ir nustato tik pagrindines teises, finansines bei organizacines prielaidas naujai atominei elektrinei statyti. Energetikos objektų projektavimo ir statybos sąlygas, reikalavimus statybos leidimui gauti, pripažinimo tinkamais naudoti tvarką ir kitus reikalavimus reglamentuoja Lietuvos Respublikos branduolinės energijos įstatymas⁷ (toliau tekste – Branduolinės , kuris įpareigoja statybos teisinių santykių subjektus laikytis ir tam tikrų tarptautinių organizacijų bei tarptautiniais susitarimais nustatytų įpareigojimų.

Lietuvai, kaip branduolinės energetikos valstybei, svarbu išlaikyti energetinį nepriklausomumą ir branduolinės energetikos tęstinumą. Pagal Stojimo į Europos Sąjungą sutartį, Lietuva įsipareigojo iki 2009 m. pabaigos uždaryti Ignalinos atominės elektrinės antrąjį bloką⁸. Vadinasi, šalis neteks pagrindinio elektros gamybos objekto. Nacionalinėje energetikos

³ 50 Euratomo metų: branduolinės energetikos praeitis, dabartis ir ateitis // http://www.europarl.europa.eu/news/public/_story_page/051-2985-050-02-08-909-20070209STO02969-2007-19-02-2007/default_lt.htm. (prisijungimo laikas: 2007-12-20).

⁴ Lietuvos Respublikos strateginę reikšmę nacionaliniam saugumui turinčių įmonių ir įrenginių bei kitų nacionaliniam saugumui užtikrinti svarbių įmonių įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 103- 4604.

⁵ Mitkus S. Statybos teisė. – Vilnius: Technika, 2002, P. 188.

⁶ Lietuvos Respublikos atominės elektrinės įstatymas // Valstybės žinios. 2007, Nr. 76 – 3004.

⁷ Lietuvos Respublikos branduolinės energijos įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 119-2771.

⁸ Lietuvos stojimo į Europos Sąjungą sutartis. Protokolas Nr. 4 // Valstybės žinios. 2004, Nr. 1-1.

strategijoje numatytas tikslas šaliai siekti išlikti branduolinės energetikos šalimi verčia susimąstyti apie naujų branduolinės energetikos objektų statybą. Norint tai įgyvendinti, visų pirma turi būti sukurtos pakankamos teisinės prielaidos naujam branduolinės energetikos objektui statyti, plečiamas esamas teisinis reguliavimas naujais, bendresnio pobūdžio teisės aktais, reguliuojančiais savo paskirtimi tapačių branduolinės energetikos objektų veiklą ir nustatančiais bendrąjį teisinio reguliavimo mechanizmą bei šio mechanizmo realizavimo modelį, abstrahuojantis nuo konkrečiam (Ignalinos atominėi elektrinei) branduolinės energetikos objektui sukurtų teisės aktų. Todėl 2007 m. birželio 28 d. priimtas Lietuvos Respublikos atominės elektrinės įstatymas buvo pirmasis žingsnis Branduolinės energijos įstatymo nustatytiems teisinio reglamentavimo reikalavimams išpildyti.

Aukščiau išdėstyta probleminė situacija branduolinės energetikos objektų statybos reglamentavimo srityje gali būti detaliau atskleista, išskiriant tokias su branduolinės energetikos objektų statybos teisiniu reguliavimu susijusias problemas:

Pirmoji problema – branduolinio objekto ypatingas teisinis statusas suponuoja situaciją, kada statybos procese dalyvauja ne tik nacionaliniai, bet ir tarptautiniai subjektai, o šio proceso teisinis reguliavimas išplečiamas ES bei tarptautinių susitarimų normomis. Tačiau nenuoseklus valstybių buvimas skirtingų tarptautinių sutarčių narėmis sukelia tam tikras tiek tarptautinių, tiek ES, tiek nacionalinės teisės normų taikymo problemas.

Antroji problema – nepakankamas teisinis reguliavimas sukelia tam tikrą teisinio reguliavimo tęstinumo problemą. Daugelis dabartinių teisės aktų (pvz., Valstybės įmonės Ignalinos atominės elektrinės eksploatavimo nutraukimo fondo įstatymas⁹, Valstybinės atominės energetikos saugos inspekcijos teisės aktai ir kt.) yra tikslingai skirti Ignalinos atominės elektrinės veiklai reglamentuoti, todėl valstybei, priėmus sprendimą statyti naują branduolinės energetikos objektą, iškyla poreikis naujam teisiniam reguliavimui kurti. Todėl, galima teigti, kad dabartinis teisinis reguliavimas, tiek teisės aktų, tiek normatyvinių statybos techninių dokumentų apimtimi, yra nepakankamas ir neišsamus, skirtas konkrečiai vienam branduolinės energetikos objektui.

Trečioji problema – nėra aiškios takoskyros, koks statybos teisinis režimas – bendrasis ar specialusis – yra taikomas branduolinės energetikos objekto statybos procesui reguliuoti bei, atitinkamai, kokia apimtimi taikomas Statybos įstatymas bei normatyviniai statybos techniniai dokumentai.

⁹ Valstybės įmonės Ignalinos atominės elektrinės eksploatavimo nutraukimo fondo įstatymas // Valstybės žinios. 2001, Nr. 64-2331

Analizuojant branduolinio objekto statybos teisinį reguliavimą, bus siekiama detaliau atskleisti kylančias problemas bei, remiantis teorine ir empirine medžiaga, pateikti racionalius šių problemų sprendimo būdus.

Tyrimo objektas. Šio tyrimo objektas yra branduolinės energetikos objekto statybos teisinis reguliavimas.

Tyrimo dalykas. Magistro baigiamojo darbo tyrimo dalykas – branduolinės energetikos objektų statybos teisinis reguliavimas nacionaliniu, ES ir tarptautinės teisės lygmeniu, taip pat šio objekto statybos teisiniuose santykiuose dalyvaujančios institucijų teisinio statuso, tarpusavio santykių bei jų kompetencijos analizė.

Tyrimo tikslas. Atsižvelgiant į magistro baigiamojo darbo tyrimo objektą ir dalyką, tiesioginis šio darbo tikslas yra išsamiai ir visapusiškai išanalizuoti ir įvertinti branduolinės energetikos objektų statybos teisinio reguliavimo esminius teorinius bei praktinius aspektus.

Tyrimo uždaviniai. Tam, kad būtų tinkamai ir visapusiškai pasiektas tyrimo tikslas, iškeliami tokie tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti ir nustatyti pagrindinius branduolinės energetikos objekto statybos teisinio reguliavimo ypatumus;
2. Išanalizuoti ir įvertinti branduolinės energetikos šalių teisinę bazę, reglamentuojančią branduolinės energetikos objektų statybą;
3. Nustatyti branduolinės energetikos objekto statybos priežiūros institucijų sąrangą bei kompetenciją;
4. Išanalizuoti ir įvertinti valstybės pagalbos, kaip tai apibrėžia Europos Sąjungos teisė, kriterijų taikymą branduolinės energetikos statybos procese.

Tyrimo hipotezė. Branduolinės energetikos objekto statybos proceso teisinis reguliavimas paremtas bendroju statybos teisiniu režimu, o valstybinę objekto statybos priežiūrą ir kontrolę atliekančios institucijos dalyvauja tiek branduolinės energetikos objektų, tiek kitų statinių statybos procese.

Tyrimo metodai. Tyrimo metu siekiant visapusiškai ir išsamiai atlikti moksliskai pagrįstą tyrimą, magistro baigiamajame darbe naudotasi tiek įvairias teoriniais, tiek empiriniais metodais, padedančiais efektyviai pasiekti mokslinio tyrimo tikslą.

Lyginamasis metodas leido palyginti skirtingų valstybių teisinį reguliavimą branduolinės energetikos objektų statybos srityje su nacionaliniu reguliavimu, bei nacionalinį su Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės reguliavimu. Šis metodas leidžia nustatyti ir užpildyti

nacionalinės teisės reguliavimo spragas, pasitelkiant branduolinę energetiką vystančių pasaulio šalių praktiką.

Kritikos metodas taikytas vertinant Lietuvos teisės aktuose įtvirtintą branduolinės energetikos objektų statybos teisinį reguliavimą, atsižvelgiant į Europos Sąjungos bei tarptautinės teisės nuostatas bei kompetentingų mokslininkų analizuojamas problemas.

Sisteminės analizės metodas naudotas tiriant įvairių branduolinės energetikos objektų statybos teisinio reguliavimo lygių (nacionalinės teisės, Europos Sąjungos teisės, tarptautinės teisės) bei statinio statybos rūšis (statyba, rekonstravimas, remontas, griovimas) reglamentuojančių teisės aktų tarpusavio sąveiką.

Sintezės metodas taikytas pateikiant galimus racionalius problemų sprendimo būdus, remiantis išanalizuotais faktais.

Rengiant magistro baigiamąjį darbą taip pat naudotas *teisinių dokumentų analizės* metodas taikytas nagrinėjant įvairius Lietuvos, ES ir tarptautinės teisės šaltinius, siekiant atskleisti branduolinės energetikos objektų teisinio reguliavimo mechanizmo išsamumą ir pakankamumą.

Naudota literatūra. Lietuvos teisės doktrinoje, nepaisant vis labiau gausėjančių pasisakymų apie branduolinį renesansą bei intensyvėjančių branduolinės energetikos objektų statybos procesų, deja, branduolinės energetikos objekto statybos teisinio reguliavimo analizė nėra atlikta. Apskritai, šia tema trūksta pagrindinės informacijos bei teisinio šios srities reguliavimo vertinimo, kuris padėtų susiorientuoti teisės aktų, reguliuojančių šią sritį, sistemoje. Tiriant magistro darbo tyrimo objektą, pagrindiniai šaltiniai buvo nacionaliniai teisės aktai bei normatyviniai statybos techniniai dokumentai. Svarbiausi darbo teiginiai grindžiami tarptautiniu teisiniu reguliavimu bei užsienio šalių patirtimi.

Mokslinės literatūros paieškos metu išaiškėjo tendencija, jog pasigendama sistemingos branduolinės energetikos objekto charakteristikų bei šio objekto statybos proceso teisinio reguliavimo sąlyčio taškų analizės. Kompetentingi užsienio šalių autoriai, apsiriboja statybos teisinio reguliavimo bei branduolinės saugos ir su branduolinės energetikos veikla susijusių sričių analize, nenagrinėdami jų sistemiškai, o pateikdami juos kaip atskiras mokslinio tyrimo sritis. Lietuvos teisės doktrinoje apskritai pasigendama darbų statybos teisės temomis.

I. BENDRIEJI BRANDUOLINĖS ENERGETIKOS OBJEKTO TEISINIO REGULIAVIMO KLAUSIMAI

1.1. Branduolinės energetikos objekto samprata tarptautiniuose ir nacionaliniuose teisės aktuose

Svarbu pažymėti, kad teisės normos, reguliuojančios branduolinės energetikos veiklą yra valstybės teisinės sistemos dalimi, glaudžiai susijusia su statybos teisiniu reglamentavimu, nustatančiu specialųjį branduolinės energetikos objekto statybos proceso teisinį reguliavimą. Šiuolaikinėje tarptautinėje teisinėje praktikoje vis gausėja teisės aktų, daugiausia sutarčių, kurios įpareigoja valstybes suderinti savo nacionalinės teisės nuostatus su atitinkamais jų tarptautiniais įsipareigojimais¹⁰. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalimi, Lietuvos nacionalinės teisės ir tarptautinių sutarčių santykio modelis yra priskirtinas monistiniam modeliui¹¹. Tai reiškia, kad tarptautinės teisės normos, nustatančios branduolinės energetikos objekto saugos reikalavimus, Lietuvos Respublikoje taikomos tiesiogiai.

Branduolinės energetikos teisė yra viena iš naujesnių teisės šakų, kurios vystymąsi sąlygojo moksliniai pasiekimai ir technologinė plėtra¹², nors tarptautiniame kontekste branduolinės teisės ištakos žinomos nuo Europos atominės energetikos bendrijos įkūrimo sutarties pasirašymo. Nors branduolinės energetikos objektas pagal savo specifiką yra techninė kategorija, jo definicija yra suformuota tiek tarptautinės, tiek nacionalinės teisės aktuose. Statybos teisės prasme branduolinės energetikos objektas yra sudėtingų konstrukcijų ir sudėtingų technologijų ypatingų statinių kategorijai priskiriamas statinys. Deja, Euratomo sutartyje branduolinės energetikos objekto, o juo labiau branduolinio reaktoriaus ar atominės elektrinės sąvoka nesutinkama. Pirmasis tarptautinis teisinis dokumentas, apibrėžęs branduolinės energetikos objekto sąvoką yra 1960 m. Europos bendradarbiavimo ir vystymo organizacijos rėmuose pasirašyta Paryžiaus konvencija dėl trečiosios šalies civilinės atsakomybės už branduolinę žalą, kuri įsigaliojo 1968 m.¹³ (toliau tekste – Paryžiaus konvencija). Verta pažymėti, jog Europos Sąjunga siekia vieningo teisinio atsakomybės už branduolinę žalą

¹⁰ Vadapalas V. Tarptautinė teisė. – Vilnius: Eugrimas, 2006. P. 51.

¹¹ Ten pat 61.

¹² Stoiber C., Baer A., Pelzer N. ir kt. Handbook on nuclear law. – Austria: International Atomic Energy Agency, 2003. P.23.

¹³ Lietuva nėra šios konvencijos šalimi, tačiau bendra Europos Sąjungos tendencija krypta link to, jog visos Europos Sąjungos valstybės narės prisijungtų prie Paryžiaus konvencijos. Lyginant Vienos ir Paryžiaus konvencijas, matomi aiškūs branduolinės energetikos objekto operatorių atsakomybės skirtumai, kur Paryžiaus konvencijoje atsakomybė nustatyta žymiai griežtesnė, nei Vienos.

reguliavimo ir čia aiškios Paryžiaus konvencijos dominavimo tendencijos¹⁴. Paryžiaus konvencijos 1 straipsnyje branduolinis įrenginys (angl. *nuclear instalation*) apibrėžiamas kaip „bet kokie reaktoriai, išskyrus naudojamus transporto priemonėse; gamyklos, kuriose gaminamos ar perdirbamos branduolinės medžiagos; gamyklos, kuriose atskiriami branduolinio kuro izotopai; gamyklos, kuriose perdirbamas branduolinis kuras; gamyklos, kuriose saugomos branduolinės medžiagos (išskyrus pervežimo metu saugomas branduolines medžiagas); bei kiti įrenginiai, kuriuose yra branduolinio kuro ar radioaktyvių medžiagų, ar branduolinių atliekų“.

Akivaizdu, jog Paryžiaus konvencijoje apibrėžta branduolinio įrenginio definicija apima platų objektų lauką, įskaitant, bet neapsiribojant reaktoriais, gamyklomis. Branduolinio įrenginio statusą minėtiems objektams suteikiantis požymis yra branduolinės arba radioaktyviosios medžiagos bei jų buvimo nuolatinumas. Jeigu branduolinės medžiagos objekte ar įrenginyje yra nuolat arba bent jau yra tam tikras jų laikymo kartotinumumas, toks įrenginys ar objektas be abejo bus traktuojamas kaip branduolinės energetikos objektas. Statybos teisės prasme statinio statusas nustatomas pagal statinio naudojimo paskirtį¹⁵. Tačiau kaip vertinti atvejus, kai medžiagos įrenginyje laikomos laikinai ir nenaudojant jų pagal paskirtį? Vienas iš tokių atvejų yra branduolinio kuro transportavimas (laivu, autotransporto priemone, lėktuvu). Deja, Paryžiaus konvencijoje į šį klausimą nėra atsakyta. Tačiau verta pažymėti, jog veiklą branduolinėje energetikoje reglamentuojantiems tarptautiniams teisės aktams būdingas to paties objekto skirtingas traktavimas priklausomai nuo reguliavimo srities, todėl tarptautinius teisės aktus būtina analizuoti sistemiškai. Įvertinus kitus branduolinę saugą reglamentuojančius tarptautinius teisės aktus, galima pagrįstai daryti išvadą, jog branduolinio kuro transportavimo priemonė nelaikoma branduolinės energetikos objektu, todėl atitinkamai tokiai priemonei nebus taikomi specialieji branduolinės energetikos objekto veiklą reglamentuojantys teisės aktai.

Kaip ir Paryžiaus konvencijoje, Vienos konvencijoje dėl civilinės atsakomybės už branduolinę žalą (toliau tekste – Vienos konvencija), kuri pasirašyta Tarptautinės atominės energijos agentūros rėmuose, pateikta branduolinio įrenginio sąvoka yra kompleksinė. Vienos konvencijoje apibūdintas branduolinis įrenginys reiškia „1) bet kokią branduolinį reaktorių, išskyrus reaktorių, kuris įrengtas jūrų ar oro transporto priemonėje naudoti kaip energijos šaltinį, kad ši transporto priemonė judėtų, arba bet kuriam kitam tikslui; 2) bet kokią gamyklą,

¹⁴ Europos Komisijos užsakymu buvo atlikta Poveikio vertinimo studija, kurios objektas – vieningos Europos Sąjungos valstybių narių atsakomybės už branduolinę žalą perspektyvos vertinimas. Studijos tarpiniai rezultatai (kurie buvo pateikti 2007 m. gruodžio mėn.) parodė, jog 13 valstybių narių (Belgija, Danija, Suomija, Prancūzija, Vokietija, Graikija, Italija, Olandija, Portugalija, Slovėnija, Ispanija, Švedija ir Didžioji Brihanija) yra Paryžiaus konvencijos šalys, o 9 valstybės (Bulgarija, Čekija, Estija, Vengrija, Latvija, Lietuva, Lenkija, Rumunija ir Slovakija) priklauso Vienos konvencijos teisinio reguliavimo sričiai. Tuo tarpu 5 valstybės narės (Austrija, Kipras, Airija, Liuksemburgas ir Malta), kaip ir pati Europos Sąjunga, nėra nė vienos iš minėtų konvencijų šalimis.

¹⁵ Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2003 m. birželio 11 d. įsakymas Nr. 289 „Dėl statybos techninio reglamento STR 1.01.09:2003 „Statinių klasifikavimas pagal jų naudojimo paskirtį“ patvirtinimo // Valstybės žinios. 2003, Nr. 58-2611.

naudojančią branduolinį kurą branduolinei medžiagai gaminti, arba bet kokią gamyklą, apdorojančią branduolinę medžiagą, įskaitant bet kurią gamyklą, perdirbančią apšvitintą branduolinį kurą; ir 3) bet kokią vietą, kur saugoma (laikoma) branduolinė medžiaga, išskyrus laikymą, susijusį su tokios medžiagos pervežimu“. Iš pateiktos definicijos matome, jog Vienos konvencija branduolinės medžiagos transportavimo priemonės nelaiko branduolinės energetikos objektu. Todėl galima daryti pagrįstą išvadą, jog branduolinės saugos principai, kurie taikoma branduolinės energetikos objektų statybos procese, nebus taikoma branduolinės medžiagos transportavimo priemonėms ta apimtimi, kuri išimtinai susijusi su objekto statyba.

Vertinant minėtuose tarptautinės teisės instrumentuose apibrėžtas branduolinio įrenginio definicijas kyla klausimas, ar atominė elektrinė, kaip pastatų ir įrenginių, skirtų elektros energijai ir šilumai gaminti, kompleksas, traktuojama kaip vienas branduolinis įrenginys ar kaip keli atskiri branduoliniai įrenginiai – branduolinis reaktorius, radioaktyvių atliekų ar branduolinio kuro saugykla, – sudarantys atominę elektrinę. Šis klausimas ypač aktualus objekto statybos licencijavimo procese – licencija projektuoti ar statyti branduolinės energetikos objektą bus išduodama atominei elektrinei, kaip branduolinės energetikos objektų visumai, ar kiekvienam atominę elektrinę sudarančiam objektui atskirai. Vienos konvencijoje šis klausimas paliekamas spresti kiekvienos susitariančios šalies nacionaliniam teisiniam reguliavimui, nurodant, kad atsakinga už įrenginį valstybė gali nustatyti, kad keletas vieno operatoriaus branduolinių įrenginių, kurie yra išdėstyti vienoje vietoje, laikomi vienu branduoliniu įrenginiu. Pasiremdami tarptautinių teisės aktų reguliavimu magistro darbe laikysime, jog du ar daugiau branduolinės energetikos objektai, projektuojami ar statomi tame pačiame žemės sklype yra traktuojami kaip vienas objektas.

Nacionaliniuose teisės aktuose įtvirtinta branduolinio objekto definicija yra išplėsta. Svarbu pažymėti, kad branduolinio energetikos objekto apibrėžimo apimtis skiriasi priklausomai nuo sąvokos vartojimo konteksto (pvz., branduolinės energetikos objekto saugumo ar atsakomybės už branduolinės energetikos objekto padarytą žalą). Lietuvos Respublikos branduolinės energijos įstatymas nustato pagrindinius branduolinės energetikos objekto statybos teisinius principus, institucijų sąrangą ir kompetenciją. Šiame įstatyme branduolinės energetikos objekto sąvoka apibūdinta kaip atominė elektrinė, branduolinis reaktorius, branduolinių medžiagų ir radioaktyviųjų atliekų saugykla, jų perdirbimo objektas. Kaip ir tarptautiniuose teisės aktuose, nacionaliniuose teisės aktuose ši sąvoka yra kompleksinė, reikalaujanti detalesnio aptarimo. Bendriausia prasme branduolinės energetikos objektas gali būti apibūdinamas atominės elektrinės sąvoka, kuri reiškia visumą įrenginių ir pastatų, skirtų elektros arba elektros ir šilumos

energijai gaminti naudojant branduolinį kurą¹⁶. Akivaizdu, jog atominė elektrinė, kaip pastatų ir įrenginių kompleksas, apima branduolinį reaktorių, branduolinių medžiagų saugyklą, radioaktyviųjų atliekų tvarkymo įrenginį bei toje pačioje teritorijoje esančius radioaktyviųjų atliekų saugyklą ar jų kapinyną. Tačiau iš pateiktų sąvokų nėra aišku, kaip bus traktuojama neeksploatuojama atominė elektrinė – ar tai bus branduolinės energetikos objektas ar ne? Atsakant į šį klausimą, reikia nustatyti atominės elektrinės paskirtį, kuri įtvirtinta cituotose sąvokose – „elektros ar elektros ir šilumos energijos gamyba“. Statybos teisės prasme branduolinės energetikos objektas kaip statinys nuo kitų statinių skiriasi paskirtimi bei ypatingu šio statinio saugos priemonių įgyvendinimu. Kompleksiškai analizuojant Branduolinės energijos įstatymą, darytina išvada, jog atominė elektrinė branduolinės energetikos objekto statuso netenka kai yra įgyvendinamos visos branduolinės energetikos objekto eksploatacijos nutraukimo teisinės, techninės ir organizacinės priemonės, po kurių įgyvendinamas statinio griovimo procesas.

Verta pažymėti, jog tarptautiniuose teisės aktuose, priešingai nei nacionaliniuose, sąvoka branduolinės energetikos objektas nėra įtvirtinta, tačiau naudojama branduolinio įrenginio definicija. Sistemiškai analizuojant tarptautinius ir nacionalinius teisės aktus, reglamentuojančius veiklą branduolinėje energetikoje, darytina išvada, jog branduolinio įrenginio sąvoka, vartojama tarptautiniuose teisės aktuose, yra analogiška branduolinės energetikos objekto sąvokai, vartojamai nacionaliniuose teisės aktuose. Branduolinės energetikos objekto apibrėžimas, kaip matysime, bus svarbus viso statybos proceso metu, kadangi nuo to, kaip traktuojamas statinys, priklausys teisinio reguliavimo sąlygos bei, atitinkamai, valstybinę statybos priežiūrą ir kontrolę atliekančių institucijų dalyvavimas statybos procese bei tarptautinių ir nacionalinių teisės aktų nustatytą branduolinės saugos principų įgyvendinimas.

1.2. Branduolinės energetikos objekto statybos valstybinį valdymą bei statybos priežiūrą atliekančios institucijos bei jų kompetencija

Užtikrinant tinkamą ir nepertraukiamą branduolinės energetikos objekto statybos įgyvendinimą, valstybė privalo nustatyti tinkamą institucijų sąrangą bei užtikrinti tinkamą jų funkcionavimą. Lietuvoje aukščiausia branduolinės energetikos objektų statybos teisiniuose santykiuose dalyvaujanti institucija yra Lietuvos Respublikos Seimas (toliau – Seimas).

¹⁶ Lietuvos Respublikos branduolinės energijos įstatymo 2 straipsnio 1 dalis. Op. cit.

Pažymėtina, kad sprendimą (angl. *decision in principle*) dėl naujos atominės elektrinės statybos priima būtent Seimas, priimdamas įstatymą¹⁷. Šis mandatą naujo branduolinės energetikos objekto statybai suteikiantis sprendimas būdingas daugeliui šalių, tokių kaip Suomija, Vengrija¹⁸. Verta pažymėti, jog naujo branduolinės energetikos objekto statybos įstatymas teisiškai neįpareigoja būsimo statytojo, o tik suteikia teisę bei išreiškia pritarimą. Statytojui nepastačius šio objekto, jokių neigiamų teisinių pasekmių nekiltų¹⁹.

Branduolinės energetikos valstybinį valdymą atlieka Lietuvos Respublikos Vyriausybė, Lietuvos Respublikos ūkio ministerija ir vietos savivaldos institucijos. Lietuvos Respublikos Vyriausybė priima sprendimus dėl konkrečių branduolinės energetikos objektų statybos. Taip pat pažymėtina, jog branduolinės energetikos objekto priėmimo ir perdavimo eksploatuoti komisiją formuoja Vyriausybė. Ūkio ministerija branduolinės energetikos objekto statybos procese organizuoja naujos atominės elektrinės ar kitų valstybės branduolinės energetikos objektų statybos vietos parinkimo specialios schemas, kurioje nagrinėjamos kelios statybos vietos, parengimą, o po to, kai yra patvirtintas statybos teritorijos detalus planas, nustatyta tvarka organizuoja sklypo atominės elektrinės ar kitų branduolinės energetikos objektų statybai paėmimo visuomenės poreikiams įteisinimą. Vietos savivaldos institucijos joms priklausančiose teritorijose, kuriose planuojama naujo branduolinės energetikos objekto statyba, dalyvauja sprendžiant branduolinės energetikos objekto statybos klausimus²⁰.

Branduolinės energetikos objektų statybos valstybinė kontrolė ir priežiūra atliekama visose pagrindinėse darbų vykdymo stadijose: objekto projektavimo ir statybos metu, perduodant jį eksploatuoti, eksploatuojant ir nutraukiant eksploataciją. Statybos teisės prasme statybos valstybinė priežiūra – tai statinio projektavimo sąlygų rengimo, statinio projektavimo sąlygų sąvado ir kitų privalomųjų statinio projekto rengimo dokumentų išdavimo, statinio projekto ekspertizės atlikimo ir patikrinimo, statybos leidimo išdavimo procedūrų atitiktis teisės aktų nuostatomis, statybos vykdymo, statinio pripažinimo tinkamu naudoti, statinio griovimo valstybinė priežiūra²¹. Svarbu atkreipti dėmesį, jog branduolinės energetikos objekto statybos procese ypač svarbi reikšmė tenka statybos techninei priežiūrai, kurios metu kontroliuojama, ar statinys statomas pagal statinio projektą, bei ar yra tinkamai įgyvendinami normatyvinių statybos techninių dokumentų, normatyvinių statinio saugos ir paskirties dokumentų reikalavimai²².

¹⁷ 2007 m. liepos 10 d. įsigaliojęs Lietuvos Respublikos atominės elektrinės įstatymas yra pirmasis tokio pobūdžio teisės aktas, kuriuo Seimas leido pradėti naujos atominės elektrinės statybos Lietuvoje projektą.

¹⁸ International Atomic Energy Agency Workshop Documents. – Vilnius: AB „Lietuvos energija“, 2008. P. 10

¹⁹ International Journal of Nuclear Law // Inderscience Enterprises. 2006. Nr. 1(1). P. 22-23

²⁰ Lietuvos Respublikos branduolinės energijos įstatymas, Op. cit.

²¹ Lietuvos Respublikos statybos įstatymas, Op. cit.

²² Ten pat.

Greta bendrųjų branduolinės energetikos objektų statybos valstybinę kontrolę ir priežiūrą atliekančių subjektų veikia specializuoti priežiūros ir kontrolės subjektai. Visose statybos darbų vykdymo stadijose branduolinės saugos, radiacinės apsaugos ir kituose norminiuose aktuose nustatytų sąlygų bei reikalavimų įgyvendinimą kontroliuoja ir prižiūri pagal kompetenciją: Valstybinė atominės energetikos saugos inspekcija (toliau tekste – VATESI), Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija, Radiacinės saugos centras, Valstybinė teritorijų planavimo ir statybos inspekcija prie Aplinkos ministerijos bei Apskritis, kurioje planuojama statyti branduolinės energetikos objektą, viršininkas. VATESI, vykdydama branduolinės saugos, radiacinės apsaugos bei branduolinių medžiagų apskaitos ir kontrolės valstybinį reguliavimą branduolinėje energetikoje, kartu su Aplinkos ministerija tvirtina branduolinės energetikos objektų projektavimo ir statybos techninius reglamentus bei Vyriausybės nustatyta tvarka išduoda licencijas branduolinės energetikos objektų projektavimui, statybai ir rekonstravimui. Vykdydama savo funkcijas VATESI yra autonomiška institucija, nepriklausoma nuo branduolinės energetikos objekto statytojo, projektuotojo ar eksploatuojančios institucijos. Pabrėžtina, jog viena iš svarbiausių Aplinkos ministerijos funkcijų yra poveikio aplinkai vertinimo proceso koordinavimas, kuris vertintinas kaip branduolinės energetikos objekto statybos pasirinktoje vietoje veiklos leistinumo (ar neleistinumo) mandatas. Be minėtų funkcijų, Aplinkos ministerija taip pat derina branduolinių ir su jų eksploatacija susijusių objektų statybos vietos parinkimo, rekonstravimo, plėtimo projektus, dalyvauja vykdant branduolinės energetikos objektų valstybinę projektavimo ir statybos priežiūrą bei gali panaikinti leidimą statyti ar rekonstruoti branduolinės energetikos objektą²³. Sveikatos apsaugos ministerija branduolinio energetikos objekto statybos procese derina žemės sklypų parinkimą branduolinės energetikos objektų statybai ir atlieka jų statybos projektų valstybinę higienos ekspertizę bei dalyvauja priimant pastatytus ar rekonstruotus branduolinės energetikos objektus. Vidaus reikalų ministerija užtikrina atominės elektrinės ir kitų branduolinės energetikos objektų priešgaisrinę apsaugą, atlieka jų statybos bei rekonstrukcijos projektų valstybinę priešgaisrinę ekspertizę, derina šių objektų priešgaisrinių sistemų projektus. Statybos teisinio reguliavimo kontekste viena svarbiausių institucijų yra Valstybinė teritorijų planavimo ir statybos inspekcija prie Aplinkos ministerijos. Realizuodama teisės aktais nustatytas funkcijas, minėtoji institucija išduoda leidimus branduolinės energetikos objektams statyti ar rekonstruoti²⁴.

Branduolinės energetikos objekto statybos teisinius, organizacinius ir techninius reikalavimus nustato ir tarptautinės organizacijos, reguliuojančios veiklą branduolinės

²³ Lietuvos Respublikos branduolinės energijos įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 119-2771

²⁴ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. liepos 19 d. nutarimas Nr. 1165 „Dėl leidimų statyti ar rekonstruoti branduolinės energetikos objektą išdavimo taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios. Nr. 74-3164.

energetikos srityje. Lietuvai tapus Europos Bendrijų nare, visi Euratomo sutartyje nustatyti reikalavimai automatiškai tapo privalomi, kadangi Euratomo sutartis yra viena iš Europos Bendrijų steigimo sutarčių (*acquis communautaire* dalis). Branduolinės energijos taikus naudojimas – viena iš pagrindinių Euratomo sutarties uždavinių. Šį uždavinį Euratomas realizuoja per branduolinės energetikos objektų statybos finansavimo projektus, apie kuriuos plačiau kalbėsime šio darbo II dalyje. Branduolinės energetikos objektų statybos finansavimo klausimai pagal Euratomo sutartį Europos Sąjungoje yra priskiriami Europos Komisijos kompetencijai²⁵.

Ne mažesnė reikšmė veiklos branduolinėje energetikoje reguliavimo tarptautiniu lygmeniu tenka 1957 m. įkurtai Tarptautinės atominės energijos agentūrai (toliau tekste – TATENA)²⁶. Kaip ir Euratomas, TATENA įsteigta moksliniam ir techniniam bendradarbiavimui, naudojant branduolinę energiją taikiems tikslams. TATENA privalomo (angl. *binding*) pobūdžio teisiniai instrumentai yra konvencijos, tačiau TATENA aktyviai veikia ir rekomendacijų, techninių, saugos standartų, gairių pagrindu. Pažymėtina, kad pastarieji dokumentai yra neprivalomo pobūdžio, tačiau visos TATENA susitariančios šalys vieningai jų laikosi²⁷. Branduolinės energetikos objekto statybos procese ypač svarbūs TATENA saugumo standartai, nustatantys sklypo branduolinės energetikos objekto statybai vertinimo kriterijus²⁸.

Iš pateiktos analizės matome, jog branduolinės energetikos objekto statybos proceso valdymą bei priežiūrą atliekančių institucijų sąrangai būdingas ne tik specialiųjų valstybinę statybos priežiūrą atliekančių institucijų dalyvavimas, bet ir tarptautinių organizacijų buvimas šio proceso dalyviais, užtikrinant tinkamą branduolinės saugos priemonių įgyvendinimą.

²⁵ Europos atominės energetikos bendrijos (Euratom) steigimo sutartis // Valstybės žinios. 2004, Nr. 1-1

²⁶ TATENA yra Jungtinių tautų agentūra. Lietuva prie TATENA prisijungė 1993 m.

²⁷ IAEA Status of Safety Standards. <http://www-ns.iaea.org/downloads/standards/status.pdf>. (prisijungimo laikas: 2008-10-01)

²⁸ IAEA Safety Standards Series: Site Evaluation for Nuclear Installations. – Austria: IAEA, 2003. P. 6.

II. BRANDUOLINĖS ENERGETIKOS OBJEKTO STATYBOS PARENGIAMIEJI DARBAI

2.1. Žemės sklypo branduolinės energetikos objekto statybai atrankos kriterijai

Branduolinės energetikos objekto parengiamųjų statybos darbų etape ypatinga svarba tenka žemės sklypo atrankos procedūrai. Branduolinės energetikos objekto detaliojo planavimo dokumentams bei statinio techniniam projektui rengti būtina atlikti inžinerinius (geotechninius) tyrimus²⁹, pagal kurių duomenis vertinamas sklypo tinkamumas objekto statybai. Pažymėtina, jog statybos sklypo statybinių tyrinėjimų dokumentai priskirtini statinio projekto rengimo dokumentams, todėl šių tyrimų svarba yra aktuali viso statybos proceso metu. Branduolinės energetikos objektų statybos sklypams parinkti, nustatyti jų tinkamumą bei įvertinti pasirinktų statybos sklypų inžinerines geologines sąlygas, inžineriniai (geotechniniai) tyrimai atliekami vadovaujantis TATENA normatyviniais dokumentais. Nors TATENA esminiai techniniai dokumentai, saugos standartai ir kiti techniniai dokumentai normatyvinių statybos techninių dokumentų kontekste vertintini kaip teisiškai neįpareigojantys, tačiau valstybės narės deklaruoja pasiryžimą taikyti TATENA skelbiamus branduolinės saugos užtikrinimo principus³⁰.

Vadovaujantis TATENA kriterijais dėl žemės sklypo vertinimo, svarbu įvertinti (i) išorinių įvykių (žmogaus sukelti ar gamtos stichijos) poveikį konkrečiam žemės sklypui, (ii) žemės sklypo ir gamtinės aplinkos charakteristiką, vertinant branduolinių medžiagų neteisėto užvaldymo grėsmes, (iii) išorinius veiksnius, tokius kaip apgyvendinimo tankumas, kuris įtakoja skubių priemonių (pvz. evakuacijos) įgyvendinimo galimybes³¹. Šios grėsmės ir žemės sklypo charakteristika turi būti įvertinti parengiamojo statybos etapo metu. Pažymėtina, jog šios grėsmės gali būti pašalintos arba ženkliai sumažintos branduolinės energetikos objekto projektavimo ir statybos proceso metu bei įgyvendinant administracines priemones³². Žemės sklypo vertinimo metu yra analizuojama 1) žemės drebėjimų galimybės, 2) žemės paviršiaus tinkamumas (geologiniai, geofiziniai, grunto sudėties tyrimai), 3) meteorologinė informacija (potvynių grėsmės, metinis lietaus kiekio rodikliai, vėjo greičio matavimai). Visų šių tyrimų išvados

²⁹Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2003 m. gruodžio 24 d. įsakymas Nr. 703 “Dėl statybos techninio reglamento STR 1.04.02:2004 “Inžineriniai, geologiniai (geotechniniai) tyrimai” patvirtinimo // Valstybės žinios, Nr. 25-779

³⁰ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos branduolinės saugos įstatymo koncepcijos patvirtinimo“. <http://www.vatesi.lt> (prisijungimo laikas: 2008-10-01)

³¹ International Atomic Energy Agency Safety Standards Series// Site Evaluation for Nuclear Installations. – Austria: IAEA, 2003. P. 4

³² Ten pat 5

reikalingos tolimesniuose statybos proceso etapuose, ypačingai detaliam teritorijos planui atlikti³³.

Atsižvelgiant į branduolinės saugos ir radiacinės apsaugos garantijas ir ypatingas branduolinės energetikos objektų projektavimo, statybos ir eksploatacijos sąlygas, rengiama branduolinės energetikos objekto statybos potencialių vietų parinkimo speciali schema, kurioje nagrinėjamos kelios galimos statybos vietos³⁴. Šios alternatyvos nagrinėjamos ir planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo proceso metu, apie kurią plačiau bus nagrinėjama kitose šio skyriaus dalyse. Tačiau branduolinės energetikos objekto statybos vietos parinkimo schemos teisinis reguliavimas, o ypačingai praktinis šio dalyko įgyvendinimas nėra nuoseklus. Visų pirma, teisės aktai nedetalizuoja, kokiam etape tokia schema turėtų būti sudaryta – iki Seimui priimant įstatymą dėl naujo branduolinės energetikos objekto statybos ir jo vietos ar Seimui jau priėmus šį įstatymą. Sistemiškai analizuojant Branduolinės energijos įstatymo nuostatas, darytina išvada, jog objekto statybos vietos speciali schema turėtų būti parengta iki įstatymo dėl naujo branduolinės energetikos objekto statybos priėmimo, kadangi pačiame įstatyme turėtų būti nurodyta konkreti statybos teritorija. Deja, kaip jau minėjome, šios nuostatos ir taip negausi įgyvendinimo praktika žymiai nutolusi nuo įstatyminio reglamentavimo. Atominės elektrinės įstatymas nustato tik bendruosius branduolinės energetikos objekto statybos sklypo atrankos kriterijus, neįvardijant konkrečios statybos vietos. Ateityje, priėmus sprendimą statyti naujus branduolinės energetikos objektus, neabejotinai kiltų tinkamo ir vienodo įstatymo normų taikymo problemų.

Išsamiai apžvelgus žemės sklypo atrankos branduolinės energetikos objektų statybai teisinius santykius, matome, jog teisinis reguliavimas šioje srityje nėra pakankamai nuoseklus, o situacija dar labiau apsunkina praktinis įstatymo normų įgyvendinimas, neatitinkantis tikrųjų teisinio reguliavimo tikslų. Tai tik vienas iš pavyzdžių, kada esant nepakankamai aiškiam teisiniam reguliavimui klostosi ydinga praktika.

³³ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. spalio 31 d. nutarimas Nr. 1315 „Dėl valstybės sienos, krašto apsaugos ir strateginės reikšmės objektų detaliųjų planų rengimo, derinimo ir tvirtinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2000, Nr. 95-2981

³⁴ Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2003 m. gruodžio 24 d. įsakymas Nr. 703 “Dėl statybos techninio reglamento STR 1.04.02:2004 “Inžineriniai, geologiniai (geotechniniai) tyrimai” patvirtinimo // Valstybės žinios, 2003. Nr. 25-779

2.2. Žemės sklypo perleidimo branduolinės energetikos objekto statybai formos ir valstybės pagalbos kriterijai

Žemės teisiniai santykiai yra glaudžiai susiję su statybos procesu. Po to, kai yra įvertintas žemės sklypo tinkamumo klausimas bei gauta bent preliminari poveikio aplinkai vertinimo ataskaita, branduolinės energetikos objekto statybos projektą įgyvendinanti organizacija turi apsvarstyti žemės sklypo naudojimo teisės įgyvendinimo galimybes. Analizuojant privačios nuosavybės žemės sklypo perleidimo būdus (pardavimas, nuoma) teisinio reguliavimo neaiškumų nekyla. Privati žemė branduolinės energetikos objektui statyti gali būti naudojama objekto statytojo ir žemės savininko susitarimu. Vadovaujantis teismų praktika, energetikos įmonės tenkina ypatingas visuomenės reikmes, todėl ši ūkinė veikla grindžiama viešuoju interesu, o tai pateisina nekilnojamųjų daiktų nuosavybės teisės ribojimus³⁵, todėl būsimam branduolinės energetikos objekto statytojui ir privačių žemės sklypų savininkams nesusitarus dėl žemės perleidimo galimybių ar sąlygų, gali būti imamasi įgyvendinti žemės paėmimo visuomenės poreikiams procedūras, kurias atlieka Ūkio ministerija. Tačiau, išsamiai įvertinus žemės paėmimo visuomenės poreikiams procedūros teisinį reguliavimą, darytina išvada, jog šios procedūros derėtų vengti, kadangi tokiu būdu įgytos žemės tolimesnis disponavimas yra ribojamas ir leidžiama tik nuoma, eliminuojant pardavimo branduolinės energetikos objekto statytojui galimybę³⁶.

Kalbant apie žemės sklypo perleidimo branduolinės energetikos objekto statybai formas, pažymėtina, jog teisinio reglamentavimo spragos būdingos valstybinės žemės suteikimo energetikos objektams statyti teisiniams santykiams. Nagrinėdami žemės suteikimo galimybes, remsimės dabartinės redakcijos Lietuvos Respublikos atominės elektrinės įstatymo³⁷ normomis, pagal kurį, svarbu pažymėti, branduolinės energetikos objektą eksploatuosianti bendrovė yra privatus juridinis asmuo. Vadovaujantis Atominės elektrinės įstatymu, valstybinė žemė privačiam juridiniam asmeniui gali būti išnuomojama, parduodama ar kitais teisės aktais suteikiama naudotis. Atominės elektrinės įstatyme numatyta svarbi žemės suteikimo branduolinės energetikos objekto statybai deklaratyvi nuostata: „Projektas yra svarbus valstybei ir visuomenės poreikiams ekonominis projektas“, suteikia teisinę prielaidą išvengti valstybinės žemės nuomos aukciono proceso. Lietuvos Respublikos žemės įstatymo³⁸ 9 straipsnio 6 dalies 3

³⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo byla Nr. 3K-3-315/2007. www.lat.lt (prisijungimo laikas: 2008-10-10).

³⁶ Lietuvos Respublikos žemės įstatymas // Valstybės žinios. 2004, Nr. 28-868

³⁷ Lietuvos Respublikos atominės elektrinės įstatymas // Valstybės žinios. 2007, Nr. 76-3004.

³⁸ Lietuvos Respublikos žemės įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 34-620.

punktas (toliau tekste – Žemės įstatymas) nustato, jog „valstybinė žemė išnuomojama be aukciono, jeigu jos reikia įgyvendinti valstybei svarbiems ekonominiams ar kultūriniais projektams, kurių valstybinę svarbą savo sprendimu pripažįsta Seimas ar Vyriausybė“. Taigi, valstybinės žemės pirkimo ar nuomos atveju branduolinės energetikos objekto statytojui yra suteikiamos išimtinės teisės bei įstatymo pagrindu yra panaikinama konkurencija. Toks teisinis reguliavimas nustatytas ir Lietuvos Respublikos energetikos įstatyme³⁹ (toliau tekste – Energetikos įstatymas), tačiau jame, priešingai nei Atominės elektrinės įstatyme, išimtis siejama ne su planuojamo statyti objekto ekonomine svarba, o su objekto tiesiogine paskirtimi – energijos gamyba. Vertinant šias dvi nuostatas, darytina išvada, jog branduolinės energetikos objekto teisinė reikšmė kyla iš Energetikos įstatyme nustatytos jo paskirties (energijos gamyba), o jo ekonominė svarba yra tik šalutinis vertinamasis kriterijus. Energetikos įstatymo, kaip specialiojo teisės akto, nuostatos dėl aukciono procedūrų netaikymo yra taikomos ir žemės pardavimo atveju. Tačiau praktinis šių nuostatų taikymo mechanizmas yra nepakankamai įgyvendintas. Pažymėtina, jog tiek naujos (neužstatytos), tiek naudojamos (užstatytos) valstybinės žemės nuoma ar pardavimas ne aukciono būdu yra reglamentuojama Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 260 „Dėl naudojamų kitos paskirties valstybinės žemės pardavimo ir nuomos“, kuriame nenumatyta žemės perleidimo energetikos objektų statybai procedūra, maksimalus žemės plotas ar kitos svarbios sąlygos. Pažymėtina, jog šiame teisės akte nėra jokios nuostatos apie žemės sklypų nuomą energijos gamybos objekto statybai. Tai – aiški teisinio reguliavimo spraga, kuri daro įstatyminę nuostatą praktiškai neįgyvendinamą, o tai atitinkamai neigiamai įtakoja objekto statybos proceso eigą.

Tiek valstybinės žemės pardavimo, tiek nuomos atveju svarbu laikytis rinkos sąlygų ir išvengti kitų ūkio subjektų diskriminavimo. Šiuo atveju svarbu laikytis konkurencijos santykius reglamentuojančių teisės aktų, siekiant išvengti valstybės pagalbos situacijos. Nors Europos Bendrijos teisės aktai šios sąvokos neapibrėžia, iš esmės valstybės pagalba – tai pranašumai, suteikti tiesiogiai ar netiesiogiai per valstybinius išteklius, tai yra papildomos galimybės, kurias sukuria valstybė arba valstybės paskirtos institucijos⁴⁰. Objekto statybos teisiniuose santykiuose toks išteklius yra valstybinės žemės sklypas. Europos Bendrijų teisė nustato, jog siekiant išvengti valstybės pagalbos situacijos valstybinės žemės ne aukcione pardavimo santykiuose, privalu nustatyti objektyvią parduodamos valstybinės žemės vertę pagal tuo metu rinkoje vyraujančias kainas⁴¹. Europos Bendrijų Komisija (toliau tekste – Komisija) nustatė, jog

³⁹ Lietuvos Respublikos energetikos įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 56-2224.

⁴⁰ Europos Sąjungos teisė. Seminarai. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006. P. 418

⁴¹ Commission Communication on State Aid in sales of land and buildings by public authorities. Official Journal OJ 209, 10.07.1997

toleruotinas 5 procentų nuokrypis nuo bendrosios rinkos kainos. Komisijos manymu, apie sandorį valstybė narė neprivalo pranešti, nebent toks sandoris sudaromas nukrypstant 5 procentais žemiau rinkos vertės. Tokiu atveju Komisija imasi spręsti dėl valstybės pagalbos situacijos.

Apžvelgus žemės teisinius santykius branduolinės energetikos objekto statybos procese, galima daryti pagrįstą išvadą, jog statybos teisiniai santykiai yra susiję su įvairių kitų teisės sričių reguliuojamais santykiais, iš kurių žemės santykiai vertintini kaip vieni iš svarbiausių parengiamųjų statybos darbų etape. Būtina pažymėti, jog žemės teisiniams santykiams taikomas specialusis teisinis režimas, nustatytas ne tik žemės teisinius santykius reguliuojančiuose teisės aktuose, bet, didžiąja dalimi, ir energetikos teisės aktuose. Žemės santykiai savo esme yra susiję su nuosavybės teisiniais santykiais, kuriuos gina aukščiausias valstybės įstatymas – Konstitucija, – todėl įgyvendinant žemės sklypo perleidimo procese būtina užtikrinti tinkamą įstatymų reikalavimų įgyvendinimą, nepažeidžiant proceso dalyvių teisių.

2.3. Planuojamos ūkinės veiklos branduolinei energetikai vystyti poveikio aplinkai vertinimo procedūros

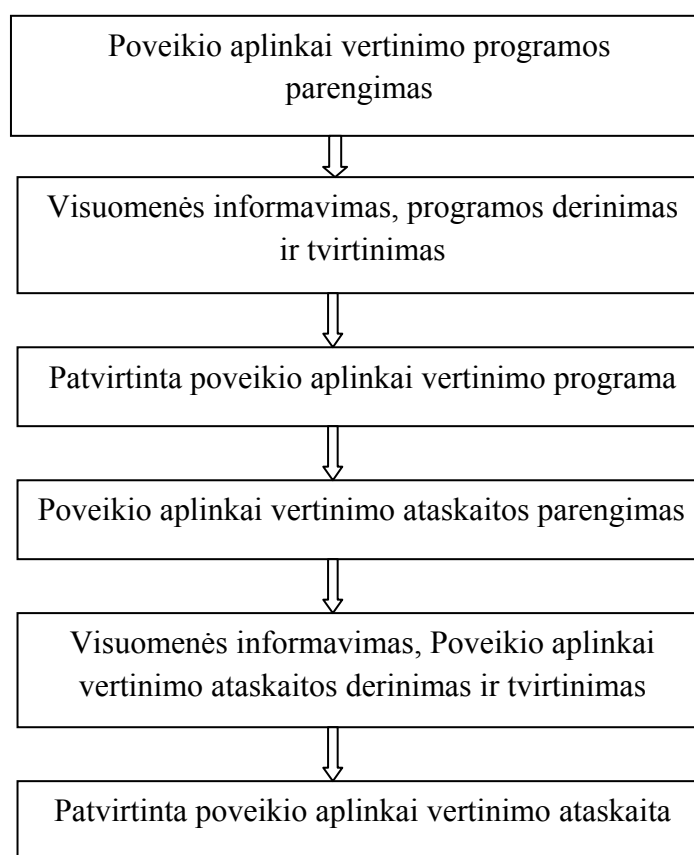
Branduolinės energetikos objektų statybos parengiamųjų darbų etape svarią sprendžiamąją galią dėl tolimesnių statybos etapų įgyvendinimo turi planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo procedūra (toliau tekste – poveikio aplinkai vertinimas), nuo kurios priklauso ar bus galima konkrečioje teritorijoje statyti branduolinės energetikos objektą ar ne. Ūkio subjektai, planuojantys užsiimti ūkine veikla, galinčia turėti poveikį aplinkai, privalo savo lėšomis nustatyti, apibūdinti ir įvertinti planuojamos ūkinės veiklos galimą poveikį aplinkai⁴². Pagal planuojamos ūkinės veiklos, kurios poveikis aplinkai privalo būti vertinamas, rūšių sąrašą, poveikio aplinkai vertinimas turi būti atliktas planuojamai ūkinei veiklai, kuri susijusi su bet kokių atominių elektrinių ar kitokių branduolinių reaktorių įrengimu⁴³. Svarbu pažymėti, jog poveikio aplinkai vertinimo ataskaita bei, ja vadovaujantis, atitinkamai priimtas teigiamas sprendimas dėl ūkinės veiklos leistinumą yra svarbūs dokumentai statybos procese: derinant ir tvirtinant detalų planą, rengiant statinio projektą, gaunant statybos leidimą bei pripažįstant statinį tinkamu naudoti.

⁴² Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymas // Valstybės žinios, 1992. Nr. 5-75

⁴³ Lietuvos Respublikos planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo įstatymo 1 priedas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 82-1965

Poveikio aplinkai vertinimo proceso pagrindiniai dalyviai yra 1) atsakinga institucija – Aplinkos ministerija, 2) poveikio aplinkai vertinimo subjektai - valstybės institucijos, atsakingos už sveikatos apsaugą, priešgaisrinę apsaugą, kultūros vertybių apsaugą, ūkio ir žemės ūkio plėtrą bei savivaldybės institucijos, 3) planuojamos ūkinės veiklos organizatorius; 4) poveikio aplinkai vertinimo dokumentų rengėjas bei 5) visuomenė. Būtina pažymėti, jog viso branduolinės energetikos objekto statybos proceso metu visuomenei turi būti užtikrinta teisė gauti informaciją, dalyvauti priimant sprendimus bei teisė kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais⁴⁴. Ši teisė savo esme yra pamatinė konstitucinė asmens teisė į sveiką aplinką, siekiant, kad būtų apsaugota kiekvieno dabartinės ir būsimų kartų žmogaus teisė gyventi palankioje jo sveikatai ir gerovei aplinkoje.

Grafiškai poveikio aplinkai procedūros atlikimo tvarką būtų galima taip pavaizduoti:

Pagrindinis poveikio aplinkai vertinimo proceso dokumentas yra ataskaita, pagal kurią atsakinga institucija – Aplinkos ministerija – sprendžia dėl planuojamos ūkinės veiklos galimumo. Šiame etape Aplinkos ministerijos sprendimas vertintinas kaip ypatingos reikšmės sprendimas, nuo kurio priklauso ar bus suteikta statytojui teisė pasirinktoje teritorijoje statyti branduolinės energetikos objektą, ar ne. Nesant teigiamo sprendimo, statytojui užkertamas kelias

⁴⁴ Konvencija dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais // Valstybės žinios. 2001, Nr. 73-2572.

kreiptis dėl statybos leidimo išdavimo, kadangi Aplinkos ministerijos sprendimas dėl planuojamos ūkinės veiklos lestinumo yra privalomas dokumentas statybos leidimui išduoti⁴⁵. Atsakingos institucijos priimtas teigiamas sprendimas dėl planuojamos ūkinės veiklos galimybių galioja 5 metus nuo viešo paskelbimo dienos, kas reiškia, jog statybos darbai turi būti pradėti ne vėliau, nei suėjus nurodytam terminui.

Kaip jau buvo minėta, branduolinės energetikos objekto avarių pasekmės peržengia valstybių sienas, todėl, vadovaujantis Lietuvos Respublikos planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo įstatymu ir Jungtinių Tautų Konvencija dėl poveikio aplinkai vertinimo tarpvalstybiniame kontekste (toliau tekste – Espoo konvencija)⁴⁶, branduolinės energetikos objekto veiklos mandato suteikimo procese dalyvauja ir užsienio subjektai. Espoo konvencijos šalys turi teisę dalyvauti Lietuvoje vykdomoje poveikio aplinkai vertinimo procedūroje, jeigu projekto žalingas poveikis aplinkai potencialiai gali paveikti šias šalis. Suprantama, jog branduolinė veikla tiek nacionaliniuose, tiek tarptautiniuose teisės aktuose yra traktuojama kaip padidintos rizikos ūkinė veikla, todėl potenciali grėsmė kitoms valstybėms yra akivaizdi. Už praktinį tarpvalstybinio poveikio aplinkai vertinimo procedūrų organizavimą yra atsakinga Aplinkos ministerija. Poveikio aplinkai vertinimo proceso rezultatų tolesnis panaudojimas statybos procese svarbus tuo aspektu, kad poveikio aplinkai vertinimo proceso metu vertinami ne tik aplinkosauginiai reikalavimai, bet ir nustatomos branduolinės energetikos objekto statybos praktinės gairės – nurodomas objekto galimo galingumo diapazonas, tam tikri techniniai ir technologiniai statinio projekto sprendiniai⁴⁷, bei, atitinkamai atsižvelgiama į užsienio valstybių pastabas, tokiu būdu skatinant šalies teritorijos naudojimą taikiems tikslams bei bendradarbiavimą.

2.4. Teritorijų planavimo dokumentų prielaidos branduolinės energetikos objekto statybai

Branduolinės energetiko objekto statybos teisiniai santykiai yra neatsiejami nuo teritorijų planavimo proceso. Bendriausia prasme teritorijų planavimas – tai teritorijų tvarkymo, naudojimo vietos ir apsaugos bei teritorijų plėtros perspektyvų nustatymo procesas⁴⁸. Teritorijų planavimo dokumentai yra sudėtinė privalomųjų statinio projekto rengimo dokumentų dalis.

⁴⁵ Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2002 m. balandžio 30 d. įsakymas Nr. 218 „Dėl statybos techninio reglamento STR 1.07.01:2002 „Statybos leidimas“ patvirtinimo // Valstybės žinios. 2002, Nr. 55-2203.

⁴⁶ Valstybės žinios. 1999, Nr. Nr. 92-2688.

⁴⁷ Poveikio aplinkai vertinimo ataskaita // Nauja atominė elektrinė Lietuvoje. – Vilnius: Lietuvos energetikos institutas, 2008.

⁴⁸ Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymas // Valstybės žinios. 1995, Nr. 107-2391.

Statinio statybos techniniai dokumentai turi neprieštarauti teritorijų planavimo dokumentų sprendiniams, todėl atitinkamai statinio projekte turi atsispindėti teritorijų planavimo dokumentuose nustatyti statybos sklypo tvarkymo reikalavimai. Branduolinės energetikos objekto statybos teritoriniai sprendiniai turi būti numatyti teritorijų planavimo dokumentų hierarchine prasme aukščiausią galią turinčiame bendrajame (generaliniame) valstybės teritorijos plane. Pažymėtina, jog žemesnės galios teritorijų planavimo dokumentai – apskrities teritorijos bendrasis (generalinis) planas ir savivaldybės teritorijos bendrasis planas, – detalizuojantys bendrąjį (generalinį) valstybės teritorijos planą, turi neprieštarauti generalinio plano sprendiniams bei juose atitinkamai turi būti įtraukti bendrojo plano teritoriniai sprendiniai dėl branduolinės energetikos objekto statybos vietos. Taigi, teritorijų planavimo dokumentai pirminiame statybos proceso etape suponuoja potencialią objekto statybos vietos teritoriją.

Esant tinkamiems teritorijų planavimo dokumentų sprendiniams, galima branduolinės energetikos objekto statybos detaliojo planavimo procedūra. Statybos proceso kontekste detaliojo plano pagrindinis uždavinys yra žemės sklypo statinio statybai bei ūkinės veiklos plėtojimui formavimas. Pažymėtina, jog branduolinės energetikos objekto detalųjį planą galima rengti tik esant atitinkamiems valstybės teritorijos bendrojo (generalinio) plano sprendiniams bei šių sprendinių įgyvendinimo priemonėms dėl naujo branduolinės energetikos objekto statybos.

Skirtingai nei kitos paskirties statiniams, branduolinės energetikos objekto detaliojo planavimo procedūroms taikomas specialusis teisinis režimas. Vienas iš šio režimo ypatumų yra tas, jog detaliojo teritorijų planavimo organizatoriaus teisių ir pareigų perdavimas žemės sklypo valdytojui ar naudotojui yra negalimas⁴⁹. Branduolinės energetikos, kaip ypatingą valstybinę reikšmę⁵⁰ turinčio objekto, detaliojo plano rengimą organizuoja branduolinės energetikos objekto planuojamos teritorijos valstybinės žemės valdytojas. Ši nuostata suponuoja situaciją kai organizuojamos valstybinės žemės sklypo detaliojo planavimo procedūros turint tikslą perduoti statytojui valdyti valstybės nuosavybės teise valdomą sklypą. Tokiu atveju detaliojo planavimo organizatorius – valstybinės žemės valdytojas – žemės sklypo panaudojimo branduolinės energetikos objekto statybai tikslus suformuoja detaliojo planavimo užduotyje. Tačiau, kaip matome iš pateikto aprašymo, šis teisinis reguliavimas apima tik valstybinės žemės sklypų detaliojo planavimo procesą, nenumatant, jog branduolinės energetikos objekto statytojas detaliojo planavimo procedūras gali pradėti vykdyti jam nuosavybės teise jau priklausančiame žemės sklype. Sistemiskai aiškinant Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimą „Dėl valstybės

⁴⁹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000m. spalio 31 d. nutarimas Nr. 1315 „Dėl valstybės sienos, krašto apsaugos ir strateginės reikšmės objektų detaliųjų planų rengimo, derinimo ir tvirtinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2000, Nr. 95 – 2981.

⁵⁰ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. gruodžio 5 d. nutarimas Nr. 1474 „Elektros energetikos objektų pripažinimo valstybinės reikšmės energetikos objektais tvarka“ // Valstybės žinios. 2001, Nr. 104-3713.

sienos, krašto apsaugos ir strateginės reikšmės objektų detaliųjų planų rengimo, derinimo ir tvirtinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“, Lietuvos Respublikos aplinkos ministro įsakymą „Dėl detaliųjų planų rengimo taisyklių patvirtinimo“ bei Lietuvos Respublikos žemės įstatymą, darytina išvada, jog aptariamoje nuostatoje vartojama sąvoka „valstybinės žemės valdytojas“ yra valstybinę žemę patikėjimo teise valdantis apskrities viršininkas, todėl į šią kategoriją nepatenka privačios žemės valdytojas, nors, įvertinus Branduolinės energijos įstatymo nuostatas leidžiančias branduolinės energetikos objektą nuosavybės teise valdyti ne tik valstybei, bet ir privatiems juridiniams asmenims, yra kvestionuotinas toks detaliojo planavimo proceso reguliavimas, kuris neaišku ar išskiria valstybės žemę iš kitų žemės nuosavybės teisės formų, ar tiesiog suponuoja šio reguliavimo teisinę spragą. Įvertinus objektyvumo bei vienodo traktavimo principus, darytina išvada, jog toks reglamentavimas suponuoja teisinę spragą bei palieka atvirą klausimą koks teisinis reguliavimas turi būti taikomas privačios nuosavybės teise valdomos žemės sklypo detaliojo plano, strateginę reikšmę turinčiam objektui, rengimo procesui – bendrasis ar specialusis. Atsižvelgiant į branduolinės energetikos objekto, kaip ypatingų statinių kategorijos statinį, privačios nuosavybės teise valdomo žemės sklypo detaliojo planavimo procese turi dalyvauti valstybinės kontrolės institucijos, siekiant užtikrinti tinkamą saugos bei su ja susijusių priemonių įgyvendinimą.

2.5. Finansavimo instrumentai branduolinės energetikos objekto statybos projektui vystyti

Branduolinės energetikos objekto statyba reikalauja didelių finansinių investicijų. Tokio objekto statybos investicijų atsiperkamumas skaičiuojamas dešimtmečiais. Europos Bendrijos, skatindamos taikų ir saugų branduolinių medžiagų naudojimą, numato papildomus finansavimo instrumentus. Pagal Euratomo sutarties 41 straipsnį, asmenys ir įmonės, ketinantys statyti branduolinės energetikos objektą, Komisijai pateikia investavimo projektus, susijusius su naujų branduolinių įrenginių statyba. Euratomo sutarties 42 straipsnis numato, jog “Apie investavimo projektus Komisijai pranešama ne vėliau kaip likus trims mėnesiams iki pirmųjų sutarčių su tiekėjais sudarymo arba, jei įmonė darbus atlieka naudodama nuosavas lėšas, ne vėliau kaip likus trims mėnesiams iki darbų pradžios”. Tačiau šie finansiniai instrumentai yra riboti ir Euratomo paskolos negali būti naudojamos kaip vienintelis branduolinės energetikos objekto statybos finansavimo šaltinis, o jomis gali būti padengiama iki 20 procentų investicinio projekto vertės⁵¹.

⁵¹ Froggatt A. Op. cit. P.6.

Pažymėtina, jog branduolinės energetikos objektų savininkais gali būti tiek valstybė, tiek privatūs juridiniai asmenys. Branduolinės energijos įstatymo 68 straipsnis nustato, jog naujai statomose branduolinės energetikos objektuose užsienio kapitalo investicijų dydį nustato Vyriausybė. Šiame kontekste vertintina kokiais kriterijais vadovaujantis Vyriausybė nustatinėtų investicijų dydį ir kokiais pagrindais ji galėtų atsisakyti jį nustatyti. Visuotinai pripažinta pareiga valstybėms užtikrinti kuo lygiateisiškesnį užsienio subjektų traktavimą. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos investicijų įstatymu⁵², užsienio investuotojams taikomas didžiausio palankumo ir nacionalinis režimas, pagal kuriuos užsienio investuotojas traktuojamas taip pat kaip ir nacionalinis investuotojas⁵³. Tačiau šiame kontekste toks užsienio investicijų dydžio nustatymas, atsižvelgiant į branduolinės saugos bei tarptautiniuose teisiniuose instrumentuose nustatytą operatoriaus visiškos atsakomybės, kuri be abejonės tenka ir valstybei, principą, autoriaus manymu, yra pagrįstas.

⁵² Lietuvos Respublikos investicijų įstatymas // Valstybė žinios. 1999, Nr. 66-2127

⁵³ Ten pat.

III. BRANDUOLINĖS ENERGETIKOS OBJEKTO STATYBOS DARBAI

Vadovaujantis Statybos įstatymu, statyba yra veikla, kurios tikslas pastatyti naują, rekonstruoti, remontuoti ar griauti esamą statinį. Statybos proceso metu atliekami įvairūs statybos darbai, kurie skirstomi į bendruosius (žemės darbai, statybinių konstrukcijų statybos ir montavimo darbai) ir specialiuosius (kiti statybos darbai)⁵⁴. Teisinėje literatūroje dar sutinkamas statybos darbų klasifikavimas į 1) naujo statinio statybos darbus ir 2) naudojamo statinio statybos darbus⁵⁵. Statybos teisinių santykių objektas yra tam tikras statybos darbų vykdymo metu sukuriamas statinys, kurį, mūsų nagrinėjamu atveju, galima apibūdinti kaip ypatingą sudėtingų konstrukcijų ir sudėtingų technologijų statinį⁵⁶. Statybos teisės aktai išskiria tokias statinio statybos rūšis: 1) naujo statinio statyba, 2) statinio rekonstravimas, 3) statinio remontas, 4) statinio nugriovimas. Vertinant šią klasifikaciją branduolinės energetikos objekto statybos teisinio reguliavimo analizės kontekste, vertėtų iš kiekvienos statinio statybos rūšies išskirti esminius statybos proceso etapus, tokius kaip statinio projektavimas bei statinio pripažinimas tinkamu naudoti, kuriuos aptarsime šiame skyriuje.

3.1. Branduolinės energetikos objekto projektavimo proceso teisinis reguliavimas

Statinio projektavimo proceso svarba ir reikšmė didele apimtimi lemia vėlesnių statybos proceso etapų įgyvendinimą. Branduolinės energetikos objekto projektavimo procesui taikomas specialus teisinis režimas, pagal kurį projektavimas galimas tik įvykdžius projektavimo teisinę prielaidą. Branduolinės energijos įstatymas nustato, kad branduolinės energetikos objektą projektuoti galima tik po to, kai Lietuvos Respublikos Vyriausybė, remdamasi įstatymu dėl tokio branduolinės energetikos objekto statybos, priima sprendimą. Toks teisinis reguliavimas savo prigimtimi artimas suomiškajam modeliui, tačiau Suomijos teisės aktai, priešingai nei Lietuvos, nereikalauja licencijos branduolinės energetikos objekto projektavimui⁵⁷.

Šiame procese svarbu išskirti projektavimo proceso dvipakopę sankcionavimo sistemą, pagal kurią projektavimo teisinės prielaidos yra 1) Vyriausybės sprendimas bei 2) VATESI

⁵⁴ Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2002 m. balandžio 30 d. įsakymas Nr. 211 „Dėl statybos techninio reglamento STR 1.08.02:2002 „Statybos darbai“ patvirtinimo // Valstybės žinios. 2002, Nr. 54-2150.

⁵⁵ Mitkus S. Statybos teisė. – Vilnius: Technika, 2002. P. 138.

⁵⁶ Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2003 m. birželio 11 d. įsakymas Nr. 289 „Dėl statybos techninio reglamento STR 1.01.09:2003 „Statinių klasifikavimas pagal jų naudojimo paskirtį“ patvirtinimo // Valstybės žinios. 2003, Nr. 58-2611.

⁵⁷ STUK - radiation and nuclear safety authority. Publications: legislation and decrees. <http://www.stuk.fi/saannosto/19870990e.html> (prisijungimo laikas: 2008-08-20).

išduodama projektavimo licencija. Vadovaujantis galiojančiais teisės aktais, branduolinės energetikos objekto projektavimas turi būti licencijuojamas VATESI, suderinus su Aplinkos ministerija ar jos įgaliota institucija, Radiacinės saugos centru ir savivaldybės, kurios teritorija ar jos dalis yra branduolinės energetikos objekto sanitarinės apsaugos zonoje, administracijos direktoriumi. Atkreiptinas dėmesys, jog branduolinės energetikos objektas atsižvelgiant į jo paskirtį bei viešojo intereso tenkinimą, priskiriamas prie visuomenei svarbių statinių kategorijos, todėl statytojas, prieš pradėdamas tokio statinio projektavimo darbus, privalo apie tai informuoti visuomenę.⁵⁸ Pagrindas pradėti branduolinės energetikos objekto projekto licencijavimo procesą yra Lietuvos Respublikos Seimo įstatymas dėl naujo branduolinės energetikos objekto statybos⁵⁹. Svarbu atkreipti dėmesį, jog projektavimo licencijos vieta licencijavimo sistemoje nėra aiški: ji nepriskiriama nei pirmam, nei antram licencijų tipui, kuriuos nustato specialusis teisės aktas – Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 103 „Dėl veiklos branduolinėje energetikoje licencijavimo nuostatų patvirtinimo“⁶⁰.

Branduolinės energetikos objekto projektavimui taikomi bendrieji statinių projektavimui nustatyti reikalavimai, bei papildomai specialieji reikalavimai, kuriuos nustato Branduolinės energijos įstatymas, TATENA rekomendacijos, VATESI patvirtinti normatyviniai dokumentai ir tarptautinės sutartys, reglamentuojančios branduolinę saugą. Pagrindinis branduolinės energetikos objekto projektuotojų ir naudotojų tikslas - pasiekti, kad jis būtų saugus, kas reiškia, jog branduolinis reaktorius ar elektrinė turi veikti taip, kad nekeltų pavojaus ir jo nereikėtų saugotis⁶¹. Projektuojant bei naudojant branduolinės energetikos objektą privalu laikytis ALARA (*angl. As Low As Reasonably Achievable*) principo, kuris reiškia, jog branduolinės energetikos objekto apšvita turi būti tokia maža, kokia tik įmanoma ir tikslinga pasiekti atsižvelgiant į ekonominius ir socialinius veiksnius⁶². Tai pasiekama branduolinės energetikos objekto projekte įgyvendinant saugos priemonių projektinius sprendinius. Tuo tikslu objekte numatoma fizinės saugos sistema, kuri projektuojama siekiant užkirsti kelią neteisėtiems veiksams tiek objekto viduje, tiek už jo ribų. Kalbant apie branduolinės energetikos objekto apsaugos projektinius sprendimus už objekto ribų, vertėtų pažymėti, jog šiam tikslui yra

⁵⁸ Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2002 m. balandžio 23 d. įsakymas Nr. 199 „Dėl statybos techninio reglamento STR 1.05.06:2005 „Statinio projektavimas“ patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2005, Nr. 4-80

⁵⁹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. sausio 28 d. nutarimas Nr. 103 „Dėl veiklos branduolinėje energetikoje licencijavimo nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 1998, Nr. 12-274

⁶⁰ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. sausio 28 d. nutarimas Nr. 103 „Dėl veiklos branduolinėje energetikoje licencijavimo nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 1998, Nr. 12-274.

⁶¹ Kutas S. Branduolinė energetika Lietuvoje. <http://ausis.gf.vu.lt/mg/nr/2002/04/04brand.html> (prisijungimo laikas: 2008-09-10).

⁶² Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. sausio 28 d. nutarimas Nr. 103 „Dėl veiklos branduolinėje energetikoje licencijavimo nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 1998, Nr. 12-274

papildomai nustatoma sanitarinė apsaugos ir stebėjimo zonos. Sanitarinės apsaugos ir stebėjimo zonų ribos pažymimos objekto statybos projekte⁶³.

Vienas iš svarbiausių branduolinės energetikos objektų saugumo kontekste tarptautinės teisės instrumentų, Branduolinio saugumo konvencija, nustato reikalavimą, kad branduolinės energetikos objekto projektas numatytų keletą patikimų apsaugos lygių ir metodų (giluminė gynyba arba apsauga gilyn) bei įgalintų patikimą, stabilią ir lengvai valdomą eksploataciją⁶⁴. Apsaugos gilyn principas projekte realizuojamas numatant šias apsaugos zonas aplink branduolinės energetikos objektą: 1) riboto patekimo zona; 2) izoliuojanti zona; 3) saugoma zona; 4) vidinė zona; 5) ypač svarbi zona⁶⁵.

Kaip jau ir minėta anksčiau, branduolinės energetikos objektų statybos teisinio reguliavimo bruožas – kontrolę atliekančių institucijų gausa. Realizuojant branduolinio saugumo principą, branduolinės energetikos objekto projektą privalu suderinti su kompetentingomis institucijomis. Tik suderintas projektas galės būti teisiniu pagrindu statybos ekspertizei atlikti, o vėliau ir leidimui gauti. Statinio projekto derinimas – Branduolinės energetikos objekto statybos projektui nustatyta speciali derinimo tvarka, kuri nėra taikoma kitų statinių projektams. Branduolinės energetikos objekto statybos projektą privalu suderinti su kompetentingomis institucijomis – Aplinkos ministerija, Krašto apsaugos ministerija, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Vidaus reikalų ministerija, Ūkio ministerija, Valstybės saugumo departamentu, VATESI ir savivaldybėmis, kurių teritorijos ar jų dalys yra branduolinės energetikos objekto sanitarinės apsaugos zonoje. Projekto derinimo metu valstybės institucijos ir savivaldybės pagal kompetenciją narinėja 1) projekto atitiktį įstatymo dėl naujo branduolinės energetikos objekto ir jo vietos įrengimo nuostatomis, 2) projekto atitiktį Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo dėl sprendimo statyti ar rekonstruoti branduolinės energetikos objektą nuostatomis, 3) projekto atitiktį privalomųjų projekto rengimo dokumentų reikalavimams bei 4) projekto sprendinius⁶⁶. Taigi, matome, jog branduolinės energetikos objekto statybos procesui yra nustatytas dar vienas specialusis procedūrinis projekto derinimo reikalavimas. Tačiau šio reikalavimo pagrįstumas kvestionuotinas. Kaip matysime toliau šiame skyriuje, branduolinės energetikos objekto statybos projektui taikoma valstybinė kompleksinė ekspertizė, kurią atlieka tos pačios projekto derinime dalyvaujančios institucijos, kas, įvertinus teisinio reguliavimo apibrėžtumo bei nuoseklumo

⁶³ Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2004 m. rugpjūčio 19 d. įsakymas Nr. V-586 „Dėl sanitarinių apsaugos zonų ribų nustatymo ir režimo taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2004, Nr. 134-4878.

⁶⁴ Branduolinio saugumo konvencija // Valstybės žinios. 1996, Nr. 17-439.

⁶⁵ Valstybinės atominės energetikos saugos inspekcijos (VATESI) viršininko 2005 m. birželio 13 d. įsakymas Nr. 22.3-28 „Dėl branduolinės energetikos objektų ir branduolinių medžiagų fizinės saugos bendrųjų reikalavimų patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2005, Nr. 75-2737.

⁶⁶ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. gruodžio 3 d. nutarimas Nr. 1873 „Dėl branduolinės energetikos objekto statybos ar rekonstravimo projekto derinimo tvarkos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2002, Nr. 116-5199.

principus, suponuoja poreikį projekto derinimo procedūros reikalavimus inkorporuoti į valstybinės kompleksinės ekspertizės tvarką, išvengiant šių dviejų procedūrų nepagrįsto dubliavimo.

Be projekto derinimo procedūros, branduolinės energetikos objekto projektui yra privaloma bendroji ekspertizė bei valstybinė kompleksinė ekspertizė. Statinio projekto ekspertizės metu vertinama, kaip statinio projekte įgyvendinti esminiai statinio reikalavimai, taip pat kitų įstatymų ir teisės aktų, normatyvinių statybos techninių dokumentų bei privalomųjų statinio projekto rengimo dokumentų reikalavimai⁶⁷. Valstybinė kompleksinė projekto ekspertizė nuo bendrosios statinio projekto ekspertizės, atliekamos statybos procese projektuojamiems statiniams, skiriasi subjektine sudėtimi. Branduolinės energetikos objekto projekto valstybinę kompleksinę ekspertizę organizuoja Aplinkos ministerija, gavusi užsakovo pateiktą projektą. Valstybinė kompleksinė projekto ekspertizė apima specialiąsias papildomas ekspertizes, kurias organizuoja šios institucijos:

- 1) Technologinę – Ūkio ministerija ir VATESI;
- 2) Aplinkos apsaugos – Aplinkos ministerija;
- 3) Energetinę – Ūkio ministerija;
- 4) Krašto apsaugos ir civilinės saugos – Krašto apsaugos ministerija;
- 5) Darbuotojų saugos – Valstybinė darbo inspekcija prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos;
- 6) Architektūrinę statybinę – Aplinkos ministerija;
- 7) Sveikatos saugos (higienos) – Sveikatos apsaugos ministerija;
- 8) Potencialiai pavojingų įrenginių apsaugos – Techninės priežiūros tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos;
- 9) Gaisrinės saugos – Priešgaisrinės apsaugos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos;
- 10) Objekto apsaugos – Vidaus reikalų ministerija ir Valstybės saugumo departamentas;
- 11) Branduolinės saugos – VATESI;
- 12) Geologinę ir hidrogeologinę – Valstybinė geologijos tarnyba prie Aplinkos ministerijos⁶⁸.

⁶⁷ Lietuvos Respublikos branduolinės energijos įstatymas, Op. cit.; Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2002 m. balandžio 30 d. įsakymas Nr. 214 „Dėl statybotechninio reglamento STR 1.06.03:2002 „Statinio projekto ekspertizė ir statinio ekspertizė“ patvirtinimo // Valstybės žinios. 2002, Nr. 55-2200.

⁶⁸ Ten pat.

Svarbus branduolinės energetikos objekto statybos ar rekonstravimo projektų ekspertizės teisinio reguliavimo bruožas yra tas, jog šie projektai gali būti teikiami papildomai tarptautinei ekspertizei⁶⁹. Ši ekspertizė nėra privaloma ir sprendimo dėl jos vykdymo priėmimas paliekamas statytojo (užsakovo) diskrecijoje.

Taigi, apžvelgiant branduolinės energetikos objekto projektavimo proceso teisinį reguliavimą, matome, jog šis procesas išsiskiria valstybinių institucijų kontrolės pakopų gausa, iš kurių aiškėja, jog branduolinės energetikos objekto projektavimo procesas pradedamas tik gavus licenciją, o projektui privaloma bendroji projekto ekspertizė bei valstybinė kompleksinė ekspertizė, sudaryta iš specialiųjų ekspertizių, o tarptautinė ekspertizė – savanoriška. Šiame kontekste, kaip ir minėjome, priešprojektinė licencija, kaip išankstinė projektavimo proceso kontrolės forma, vertintina kaip perteklinė, kadangi nėra aiškus jos reguliavimo pagrindimas, be to priešprojektiniame etape nėra jokių su projektavimu susijusių dokumentų, kurių atitiktis teisės aktams turėtų būti tikrinama. Įvertinant tai, jog greta bendrosios branduolinės energetikos objekto projekto ekspertizės taikoma ir valstybinė kompleksinė projekto ekspertizė, o užsienio šalių, turinčių ilgametę branduolinės energetikos objekto statybos teisinio reguliavimo patirtį, teisės aktuose toks priešprojektinės licencijos reikalavimas nenumatytas⁷⁰, svarstytinas šios licencijos teisinis pagrindimas.

3.2. Branduolinės energetikos objekto statybos leidimo išdavimo teisinis reguliavimas

Statybos teisės prasme statybos leidimas – specialia tvarka kompetentingo subjekto išduodamas dokumentas, suteikiantis teisę atlikti jame nurodytus statybos darbus⁷¹. Branduolinės energetikos objekto statybos leidimui išduoti netaikoma bendroji statybos leidimo išdavimo tvarka. Pažymėtina, jog branduolinės energetikos objekto statyba yra licencijuojama veikla. Branduolinės energetikos objekto statybos leidimui suteikti reikalinga speciali (antro tipo) VATESI licencija⁷². Nesant šios licencijos statytojui negali būti išduodamas statybos leidimas.

⁶⁹ Lietuvos Respublikos branduolinės energijos įstatymas, Op. cit.

⁷⁰ Suomijos Branduolinės energijos įstatymas bei įgyvendinamieji teisės aktai numato tik branduolinės energetikos objekto statybos licencijavimo procedūrą, kurios metu, kaip viena iš kontrolės sričių, yra vertinami ir projektiniai objekto sprendiniai. STUK - radiation and nuclear safety authority. Publications: legislation and decrees. <http://www.stuk.fi/saannosto/19870990e.html> (prisijungimo laikas: 2008-08-20).

⁷¹ 2006 m. rugšėjo 7 d. Administracinė byla Nr. A-5-1265/2006. <http://www.litlex.lt> (prisijungimo laikas: 2008-09-15).

⁷² Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. sausio 27 d. nutarimas “Dėl veiklos branduolinėje energetikoje licencijavimo nuostatų patvirtinimo”, nustato, jog veikla branduolinėje energetikoje licencijuojama dvejopo tipo licencijomis: 1) pirmo tipo – suteikianti teisę teikti paslaugas bei gaminti gaminius branduolinės energetikos

Branduolinės energetikos objekto statybos leidimo išdavimo tvarka reglamentuojama specialiaja Vyriausybės nustatyta tvarka, pagal kurią leidimą statyti branduolinės energetikos objektą išduoda Vyriausybės įgaliota Valstybinė teritorijų planavimo ir statybos inspekcija prie Aplinkos ministerijos. Visiems branduolinės energetikos objekto statiniams, suprojektuotiems viename projekte ir esantiems branduolinės energetikos objekto sklype ar už jo ribų išduodamas vienas leidimas. Statybos leidimo galiojimo laikas sutampa su licencijos galiojimo laiku, tačiau bet koku atveju negali būti ilgesnis nei 10 metų⁷³.

Artimas lietuviškajam, suomiškasis branduolinės energetikos objektų statybos teisinio reguliavimo modelis nustato, jog leidimas branduolinės energetikos objekto statybai išduodamas vertinant šį sprendimą „visuomenės gerovės kontekste“⁷⁴.

Šiame etape vertintinas licencijos ir leidimo santykis. Pasinaudodami užsienio šalių patirtimi galime palyginti, jog Suomijos praktika rodo, kad licencija statybai nereikalinga, o kontrolės mechanizmas apsiriboja statybos leidimu⁷⁵. Statybos teisės prasme leidimas statyti yra galutinė statybos pradžia sankcionuojanti priemonė, suteikianti teisę pradėti statybos darbus, ir kurios negaliojimo ar panaikinimo pagrindus nustato statybos įstatymas. Branduolinės energijos įstatymo nustatytas teisinis reguliavimas statybos leidimo esmę perkelia VATESI licencijai. Kompetencijų kontekste toks teisinis reguliavimas yra perteklinis, dubliuojantis savo esme tapačius veiksmus. Be to branduolinės energijos teisės bendrasis saugumo bruožas nurodo, jog „<...> išankstinis leidimas turėtų būti gaunamas veikloms, kurios apima branduolinių medžiagų naudojimą. Leidimo neturėtų būti reikalaujama, jeigu veikla yra mažai rizikinga“⁷⁶. Bendriausia prasme tai reiškia, jog teisinė branduolinės energetikos objekto statybos leidimo išdavimo proceso kontrolė turi būti proporcinga esamai ar galimai kilti rizikai, todėl šiame etape pakanka statybos leidimo, išduodamo valstybinę statybos priežiūrą ir kontrolę atliekančios institucijos, o branduolinės energetikos kontrolę atliekančios institucijos licencija vertintina kaip perteklinė.

objektams, bei 2) antro tipo – suteikianti teisę statyti, rekonstruoti, eksploatuoti konkretų branduolinės energetikos objektą ar nutraukti branduolinės energetikos objekto eksploatavimą. Op. cit.

⁷³ Lietuvos Respublikos branduolinės energijos įstatymas, Op. cit.

⁷⁴ Nuclear Legislation in OECD Countries. Regulatory and Institutional Framework for Nuclear Activities. Finland. <http://www.nea.fr/html/law/legislation/finland.html> (prisijungimo laikas: 2008-09-15).

⁷⁵ International Atomic Energy Agency Workshop Documents. – Vilnius: AB „Lietuvos energija“, 2008. P. 10.

⁷⁶ Stoiber C., Baer A., Pelzer N. ir kt. Handbook on nuclear law. – Austria: International Atomic Energy Agency, 2003. P.5

3.3. Branduolinės energetikos objekto pripažinimo tinkamu naudoti procedūra

Statinį galima pradėti naudoti tik po to, kai jis teisės aktų nustatyta tvarka pripažįstamas tinkamu naudoti⁷⁷. Statinių, kurie nepripažinti tinkamais naudoti, naudojimas yra draudžiamas ir užtraukia įstatymais nustatytą atsakomybę. Statybos teisės prasme tinkamas naudoti statinys – toks statybos proceso metu sukurtas objektas, kuris atitinka projektą, tenkina esminius statinio reikalavimus ir gali būti saugiai naudojamas pagal paskirtį⁷⁸. Branduolinės energetikos objekto pripažinimo tinkamu naudoti procedūrai taikomi papildomi reikalavimai lyginant su bendrąja statinių pripažinimo tinkamais naudoti procedūra. Viena iš šio reguliavimo ypatybių yra statinio pripažinimo tinkamu naudoti teisinių santykių subjektą skirianti institucija. Statybos įstatymas, nustatantis bendruosius statinio pripažinimo tinkamu naudoti principus, nurodo, jog branduolinės energetikos objektų pripažinimo tinkamais naudoti tvarką ir reikalavimus nustato Branduolinės energijos įstatymas. Nors ši blanketinė nuostata nukreipia į Branduolinės energijos įstatymą, tačiau pastarajame nėra numatyta statinio pripažinimo tinkamu naudoti tvarka ar kitos savo prasme panašios procedūros. Išanalizavus statinio pripažinimo tinkamu naudoti procesą reglamentuojančius teisės aktus bei susijusius dokumentus, tenka pripažinti, jog branduolinės energetikos objekto pripažinimo tinkamu naudoti reguliavimas nustatytas normatyviniuose statybos techniniuose dokumentuose, kas, vadovaujantis minėtais teisės aktais, neatitinka tikrojo teisinio reguliavimo esmės bei aiškumo principo.

3.4. Branduolinės energetikos objekto saugumo reikalavimai

Branduolinės energetikos objektas pagal savo veiklos specifiką yra susijęs su didesne rizika aplinkai, todėl teisine prasme vertintinas kaip didesnio pavojaus šaltinis⁷⁹. Iš to seka, kad branduolinės energetikos veiklos teisiniam reguliavimui būdingas ypatingas dėmesys branduolinės ir radiacinės saugos priemonių diegimui ir užtikrinimui, kadangi avarijų branduolinės energetikos objektuose pasekmės gali peržengti valstybių sienas⁸⁰. Tarptautinis paprotys reikalauja, kad šalies teritorija nebūtų naudojama tokiu būdu, kad pakenktų kitai

⁷⁷ Lietuvos Respublikos statybos įstatymas. Op. cit.

⁷⁸ Mitkus S. Statybos teisė. – Vilnius: Technika, 2002. P. 217

⁷⁹ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

⁸⁰ Stoiberger C., Baer A., Pelzer N. Ir kt. Handbook on Nuclear Law. – Vienna: International Atomic Energy Agency, 2003. P. 54.

šaliai⁸¹. Branduolinės energetikos objektų teisinio reglamentavimo paskirtis – nustatyti priemonių sistemą, reikalingą galimoms rizikoms sumažinti. Tai didžiaja dalimi reguliuoja normatyviniai statinio saugos ir paskirties dokumentai. Teisinis statinio saugos ir apsaugos, žmonių, kurie juo naudojami saugos ir apsaugos, statinio aplinkos apsaugos ir saugos reglamentavimas remiasi trim pagrindiniais tikslais:

- 1) Bendrasis branduolinės saugos tikslas. Jis turi užtikrinti, kad asmenys, visuomenė ir aplinka bus apsaugota nuo žalos, nustatant efektyvias apsaugos (įskaitant ir branduolinių incidentų ir avarijų likvidavimo) ir stebėsenos (prevencines) priemones;
- 2) Radiacinės apsaugos tikslas, kuris turi užtikrinti, kad normaliomis eksploatacijos sąlygomis radiacinė apšvita neviršytų nustatytų normų ir bet kokia galima žala būtų kiek įmanoma labiau sumažinta;
- 3) Techninės saugos tikslas, kuris turi užtikrinti, kad būtų imtasi visų praktinių priemonių branduoliniams incidentams ar avarijoms užkirsti ar užtikrinti tokių įvykių mažą tikimybę bei sušvelninti tokių įvykių pasekmes⁸².

Branduolinės energetikos objekto sauga yra objekto savybė, jo charakteristika⁸³. Branduolinę saugą Lietuvos Respublikoje garantuoja valstybė, t.y. daugumoje tarptautinės teisės instrumentų – konvencijų, rekomendacijų, standartų – yra pažymima valstybių pareiga įtvirtinti tarptautinius branduolinės energetikos standartus nacionaliniuose teisės aktuose. Už atskirų branduolinės energetikos objektų eksploatavimą atsako tuos objektus eksploatuojančios organizacijos. Šių tikslų tinkamas įgyvendinimas didžiaja dalimi priklauso nuo tinkamų priemonių branduolinio energetikos objekto statybos procese įgyvendinimo. Kiekvienas branduolinės energetikos objektas turi nekelti grėsmės žmonėms (tiek darbuotojams, tiek aplinkiniams), jų turtui ir gamtai. Daugelis veiklą branduolinėje energetikoje reglamentuojančių teisės aktų nustato saugumo prioritetą, todėl valstybė turi imtis priemonių, kad branduolinės energetikos objekto statybos ir viso jo veikimo metu būtų atliktas išsamus ir sisteminis saugumo įvertinimas⁸⁴.

Siekiant branduolinės saugos tikslo aplink statinį nustatomos sanitarinė apsaugos ir stebėjimo zonos. Šių zonų ribos pažymimos branduolinės energetikos objekto projektiniuose dokumentuose bei detaliajame plane⁸⁵. Analizuojant sanitarinės apsaugos zonos teisinį

⁸¹ Kūris P., Požarskas M. Tarptautinės teisės apybraižos. – Vilnius: Mintis, 1985.

⁸² Stoiberg C., Baer A., Pelzer N. Ir kt. Handbook on Nuclear Law. – Vienna: International Atomic Energy Agency, 2003. P. 63

⁸³ Kutas S. Branduolinė energetika Lietuvoje. Op. cit.

⁸⁴ Branduolinio saugumo konvencija // Valstybės žinios. 1995, Nr. 88-1975.

⁸⁵ Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2004 m. rugpjūčio 19 d. įsakymas Nr. V-586 „Dėl sanitarinių apsaugos zonų ribų nustatymo ir režimo taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2004, Nr. 134-4878.

reguliavimą, darytina išvada, jog saugumo teisiniai santykiai susiklosto ne tik tarp branduolinės energetikos objekto statytojo ir valstybės (savivaldybių) institucijų, bet ir tarp branduolinės energetikos statytojo bei gyventojų. Branduolinės energijos įstatymas nustato draudimą vykdyti bet kokią su branduolinės energetikos objekto eksploatacija ar priežiūra nesusijusią veiklą ir įrenginių bei statinių statybą. Šios nuostatos praktinis veikimas pasireiškia tuo, jog iki branduolinės energetikos objekto eksploatacijos pradžios iš šios zonos iškeldinami visi gyventojai.

Analizuojant branduolinės saugos teisinio reguliavimo ypatumus, darytina išvada, jog branduolinė sauga yra tiek nacionalinės teisės, tiek įvairių tarptautinių teisinių instrumentų teisinio reguliavimo siekiamybė, o tinkamas teisinių priemonių įgyvendinimas yra kiekvienos valstybės pareiga. Deja, nors Lietuva yra branduolinę energetiką vystanti šalis, tačiau teisinis reguliavimas šioje srityje nėra pakankamas. Lig šiol šalyje nėra vieningo branduolinę saugą reglamentuojančio teisės akto, kuris įtvirtintų kertinius šios srities reguliavimo principus bei nustatytų aiškius reikalavimus branduolinės saugos teisinių santykių subjektams⁸⁶.

⁸⁶ Rašant magistro baigiamąjį darbą, 2008 m. balandžio 2 d. buvo paskelbtas Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo projektas „Dėl Lietuvos Respublikos branduolinės saugos įstatymo koncepcijos patvirtinimo“. Ši koncepcija parengta įgyvendinant Nacionalinės energetikos strategijos įgyvendinimo 2008-2012 metų planą, kuriuo Valstybinė atominės energetikos saugos inspekcija įpareigota parengti minėto įstatymo projektą.

IV. KITOS BRANDUOLINĖS ENERGETIKOS OBJEKTO STATINIO STATYBOS RŪŠYS

4.1. Branduolinės energetikos objekto rekonstravimo teisinis reguliavimas

Statinio rekonstravimas yra statybos rūšis, kai yra tikslas iš esmės pertvarkyti esamą statinį, sukuriant jo naują kokybę⁸⁷. Kompleksiškai nagrinėjant statinio statybos bei rekonstravimo teisės aktus bei normatyvinius statybos techninius dokumentus, darytina išvada, jog statinio rekonstravimo teisinis reguliavimas savo esme yra artimas naujo statinio statybos teisiniui reguliavimui. Svarbu pažymėti, jog tiek naujo statinio statybos, tiek jo rekonstravimo procese būtinas visuomenės dalyvavimas, todėl prieš pradėdamas objekto rekonstravimą, statytojas privalo apie tai informuoti visuomenę. Be to, kaip ir naujo statinio statybos procese, statinio rekonstravimo atveju teisės aktai nustato statytojo pareigą parengti statinio rekonstravimo projektą bei atlikti projekto Valstybinę kompleksinę ekspertizę⁸⁸. Minėtasis projektas taip pat privalo būti suderintas su suinteresuotomis valstybės valdžios bei savivaldybių institucijomis, tačiau prieš tai statytojas privalo gauti VATESI licenciją statinio rekonstravimui atlikti. Įvykdžius visus šiuos reikalavimus, statytojas įgyja teisę gauti leidimą rekonstruoti branduolinės energetikos objektą, kurį išduoda Valstybinė teritorijų planavimo ir statybos inspekcija, vadovaudamasi specialia Vyriausybės patvirtinta tvarka⁸⁹. Pažymėtina, jog branduolinės energetikos objekto rekonstravimo teisiniuose santykiuose dalyvauja aukščiausios valstybės valdžios institucijos, viena iš kurių yra Vyriausybė. Branduolinės energijos įstatymas numato, jog „atominę elektrinę rekonstruoti galima po Ūkio ministerijos teikimu priimto Lietuvos Respublikos Vyriausybės sprendimo“. Vadinasi, statinio rekonstravimas turi būti suderintas tiek su Ūkio ministerija, tiek su pačia Vyriausybe. Tačiau logiškai kyla klausimas kokio pobūdžio sprendimą Vyriausybė aptariamam atveju galėtų priimti ir kodėl būtent Vyriausybė. Tiek energetikos, tiek statybos teisės prasme statinio rekonstravimas yra susijęs su specialiomis žiniomis bei praktiniu jų taikymu. Pirmuosiuose šio darbo skyriuose apžvelgta valstybės institucijų kompetencija statybos srityje leidžia teigti, jog didelę statybos proceso kontrolės galią realizuoja specializuotos institucijos, betarpiškai dalyvaujančios visame branduolinės energetikos objekto statybos procese. Vyriausybės kompetencija šioje srityje

⁸⁷ Lietuvos Respublikos statybos įstatymas, Op. cit.

⁸⁸ Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2002 m. balandžio 30 d. įsakymas Nr. 214 „Dėl statybotechninio reglamento STR 1.06.03:2002 „Statinio projekto ekspertizė ir statinio ekspertizė“ patvirtinimo“, Op. cit.

⁸⁹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. liepos 19 d. nutarimas Nr. 1165 „Dėl leidimų statyti ar rekonstruoti branduolinės energetikos objektą išdavimo taisyklių patvirtinimo“, Op. cit.

aiškiai apsiriboja kompetentingų institucijų sprendimų vertinimu bei formalaus sprendimo priėmimu. Įvertinus tai, jog statinio rekonstravimo projektui atliekama kompleksinė kontrolė, Vyriausybės sprendimas vertintinas kaip perteklinis. Mūsų manymu, VATESI licencija, o ypač Valstybinės teritorijų planavimo ir statybos inspekcijos leidimas, yra pakankamas pagrindas statinio rekonstravimo darbams atlikti.

Įvykdžius visus branduolinės energetikos objekto rekonstravimo projekte numatytus darbus, jų kokybė bei atitikimas projektiniams sprendiniams, kaip ir naujo statinio statybos atveju, yra vertinamas statinio pripažinimo tinkamu naudoti procedūros metu.

Vertinant branduolinės energetikos objekto rekonstravimo teisinį reguliavimą, darytina pagrįsta išvada, jog statinio rekonstravimo teisinis reguliavimas yra artimas naujo statinio statybos teisiniui reguliavimui. Šiuos panašumus suponuoja ne tik valstybinę statybos priežiūrą atliekančių institucijų sąranga, bet ir savo esme panašūs procedūriniai reikalavimai.

Verta pažymėti, jog branduolinės energetikos objekto rekonstravimo teisinis reguliavimas yra specialusis, lyginant su kitų statinių rekonstravimu, kadangi jo metu yra įgyvendinami normatyvinių statybos techninių dokumentų ir normatyvinių statinio saugos ir paskirties dokumentų nustatyti naujos statinio paskirties reikalavimai yra griežtesni negu buvusios, kadangi yra keičiamos esminės statinio charakteristikos, kas suponuoja branduolinės saugos priemonių įgyvendinimą.

Taigi, aptarus branduolinės energetikos objekto rekonstravimo teisinį reglamentavimą, būtina nuosekliai pereiti prie branduolinės energetikos objekto remonto teisinio reguliavimo, išanalizuojant šios, kaip vienos iš branduolinės energetikos objekto statinių, statybos rūšies teisinio reguliavimo ypatumus ir iš to kylančius specialius reikalavimus.

4.2. Branduolinės energetikos objekto remonto teisiniai santykiai

Tarptautinė praktika rodo, jog branduolinės energetikos objekto vidutinis eksploatavimo laikotarpis yra apie 60 metų⁹⁰. Dažniausiai šio objekto statinių gyvavimo trukmė yra ilgesnė už eksploataciją, tačiau, atsižvelgiant į branduolinės saugos reikalavimus, naudoti statinį ilgiau nei jo eksploatavimo terminas, draudžiama⁹¹. Suprantama, jog užtikrinant efektyvų, saugų aplinkai ir žmonėms statinio funkcionavimą, reikalinga reguliariai atlikti remonto darbus.

⁹⁰ Poveikio aplinkai vertinimo ataskaita // Nauja atominė elektrinė Lietuvoje. – Vilnius: Lietuvos energetikos institutas, 2008. P. 230.

⁹¹ Stoiber C., Baer A., Pelzer N. ir kt. Handbook on nuclear law, Op. cit.

Statinio remontas skirstomas į statinio kapitalinį remontą ir statinio paprastąjį remontą⁹². Statybos teisės prasme esminis šių dviejų statinio remonto rūšių skirtumas yra statybos leidimas, kuris statinio paprastojo remonto atveju nėra reikalaujamas⁹³.

Kalbant apie branduolinės energetikos objekto remontą pažymėtina, jog ši statybos rūšis išsiskiria tam tikrais teisinio reguliavimo ypatumais. Visų pirma, įstatymų leidėjas nenumato statinio remonto projekto derinimo tvarkos lyginant su kitais branduolinės energetikos objekto statybos rūšių reikalavimais. Problemiškas yra šio projekto Valstybinės kompleksinės ekspertizės teisinis reguliavimas. Branduolinės energijos įstatymas bei statinio projekto ekspertizės tvarką įgyvendinantis normatyvinis statybos techninis dokumentas⁹⁴ numato branduolinės energetikos objektų statybos projektus, kuriems privaloma atlikti Valstybinę kompleksinę ekspertizę. Tačiau šioje imtyje remonto projekto sąvoka nedominuoja, o yra nustatyti modernizavimo bei išplėtimo projektai. Statybos įstatyme, nustatančiame kertinius statybos teisinio reguliavimo principus, tokie projektai nėra numatyti. Teisinio reguliavimo prasme tokie neatitikimai yra ne kas kita, kaip vartojamų sąvokų nesuderinamumas, tačiau siekiant vieningo įstatyminio reglamentavimo bei nuoseklaus statybos proceso įgyvendinimo įstatymų leidėjui derėtų pašalinti šių sąvokų neatitikimus.

Pažymėtina, jog bendras visų branduolinės energetikos objekto statybos rūšių bruožas yra tas, jog viso statybos proceso metu yra privalomas visuomenės dalyvavimas, todėl branduolinės energetikos objektą eksploatuojanti organizacija prieš pradėdama bet kokius darbus privalo betarpiškai informuoti visuomenę. Atkreiptinas dėmesys, jog atliekant branduolinės energetikos objekto remontą, svarbu laikytis branduolinės saugos reikalavimų. Šiame kontekste objekto remonto teisinis reguliavimas remiasi VATESI įpareigojimais branduolinį energetikos objektą eksploatuojančiai organizacijai. Vienas iš esminių branduolinės energetikos objekto remonto teisinio reguliavimo bruožų yra papildomi iki statinio remonto atliekami darbai, kurie teisės aktuose įvardijami kaip „modifikacijos“. Teisės aktai nustato, jog prieš pradėdant remonto darbus, objektą eksploatuojanti organizacija gali atlikti tam tikras statinio modifikacijas, kurių tikslas – padaryti statinio sistemas tinkamesnes remontui⁹⁵. Statybos teisės prasme bet kokie su statinio statyba susiję darbai yra šios teisės reglamentavimo sritis. Terminas „modifikacija“ nėra apibrėžtas nei statybos teisės aktuose, nei normatyviniuose statybos techniniuose dokumentuose.

⁹² Lietuvos Respublikos statybos įstatymas. Op. cit.

⁹³ Lietuvos Respublikos statybos įstatymas. Op. cit.

⁹⁴ Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2002 m. balandžio 30 d. įsakymas Nr. 214 „Dėl statybos techninio reglamento STR 1.06.03:2002 „Statinio projekto ekspertizė ir statinio ekspertizė“ patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2002, Nr. 55-2200.

⁹⁵ Valstybinės atominės energetikos saugos inspekcijos (VATESI) viršininko įsakymas „Dėl branduolinės saugos reikalavimų branduolinės energetikos objektų modifikacijoms patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2008, Nr. 126-4829.

Šią definiciją nustato specialusis teisės aktas – VATESI viršininko įsakymas. Minėtame akte modifikacija apibrėžiama kaip „projekto, konstrukcijų, sistemų ir /arba jų charakteristikų, programinės įrangos arba branduolinės energetikos objekto pastatų ar statinių pakeitimas“, kuris atliekamas pagal paruoštą projektą. Įvertinus šią sąvoką, darytina išvada, jog nėra aiški modifikacijų vieta statybos teisės aktų bei normatyvinių statybos techninių dokumentų sistemoje bei jų vertinimas statybos teisės prasme. Modifikacijos vertintinos statinio remonto bei rekonstravimo kontekste, tačiau statinio modifikacijos pagal savo esmę yra artimesnis kapitalinio statinio remonto terminui statybos teisės prasme.

Apžvelgus remonto teisinį reglamentavimą, galima daryti išvadą, jog ši branduolinės energetikos objekto statybos rūšis yra nepakankamai aiškiai reglamentuota, o skirtingų pagal savo kompetenciją institucijų to paties reiškinių (modifikacijos iš esmės yra ne kas kita, kaip statinio remontas) kitoks traktavimas įneša tam tikrą teisinį neapibrėžtumą bei reikalauja tam tikro teisės aktų tarpusavio atitikimo.

4.3. Branduolinės energetikos objekto eksploatacijos nutraukimo teisinis reguliavimas energetikos ir statybos teisės prasme (statinio griovimas)

Branduolinės energetikos objekto veiklos nutraukimo teisiniai santykiai susiklosto galutiniame jo gyvavimo etape, kai priėmus sprendimą nebenaudoti jo pagal paskirtį, išmontuojami įrenginiai, griaunami pastatai. Eksploatacijos nutraukimas vyksta įgyvendinant teises, organizacines, finansines ir technines priemones⁹⁶. Svarbu pažymėti, jog šiame procese dalyvauja įstatymų leidėjas, kuriam teisės aktai nustato pareigą priimti įstatymą dėl objekto eksploatacijos nutraukimo, todėl visos su eksploatacijos nutraukimu, tarp jų ir statinių griovimu, susijusios priemonės yra realizuojamos šio įstatymo pagrindu⁹⁷. Eksploatacijos nutraukimas yra planuojamas procesas, todėl šiam branduolinės energetikos objekto veiklos etapui turi būti ruošiamasi iš anksto. Statinių griovimo darbai gali būti pradėti tik po to, kai, vadovaujantis eksploatacijos nutraukimo programa, suderinta su VATESI, bei VATESI išduota eksploatacijos nutraukimo licencija, sustabdoma branduolinės energetikos objekto eksploatacija. Pažymėtina, jog branduolinės energetikos objekto veiklos nutraukimas susijęs su daugeliu problemų, kurių sprendimas remiasi įvairių mokslų žiniomis. Pirmiausia, veiklos nutraukimas reikalauja didelių finansinių investicijų, kurios privalo būti pradėtos kaupti šiam tikslui jau objekto veiklos

⁹⁶ VATESI: Eksploatavimo nutraukimo priežiūra. <http://www.vatesi.lt/index.php?id=6> (prisijungimo laikas: 2008-10-22).

⁹⁷ Lietuvos Respublikos valstybės įmonės Ignalinos atominės elektrinės pirmojo bloko eksploatavimo nutraukimo įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 42-1189.

pirminiame etape. Atsižvelgiant tiek į nacionalinę, tiek į tarptautinę teisinę praktiką, eksploatacijos nutraukimui turi būti ruošiamasi dar prieš pradedant objektą eksploatuoti, todėl vienas pirmųjų žingsnių šioje srityje yra eksploatacijos nutraukimo fondo modelio ir veikimo mechanizmo nustatymas⁹⁸. Atsižvelgiant į Lietuvos patirtį šioje srityje, branduolinės energetikos objekto eksploatavimo nutraukimo lėšos kaupiamos eksploataavimo nutraukimo fonde⁹⁹. Atkreiptinas dėmesys, jog dabar funkcionuoja vienintelis eksploatavimo nutraukimo fondas, skirtas VĮ Ignalinos atominėi elektrinei, kaip vieninteliame šalyje veikiančiam branduolinės energetikos objektui. Vertinant galimą kitų branduolinės energetikos objektų statybą, toks teisinis reguliavimas yra ydingas, kadangi neįvertinama situacija, kad šalyje gali veikti keli branduolinės energetikos objektai, kurie gali priklausyti nuosavybės teise ir privačiam juridiniam asmeniui, bei tokiu būdu nesudaromos teisinės prielaidos nepertraukiamam naujų objektų statybos proceso įgyvendinimui.

Taigi, įvykdžius visas teisines ir organizacines branduolinės energetikos objekto veiklos nutraukimo prielaidas, kitas etapas yra statinio nugriovimas. Statinio nugriovimas teisės aktuose apibūdinamas kaip viena iš statybos rūšių, kurios tikslas yra suardyti arba išardyti visas statinio konstrukcijas bei elementus¹⁰⁰. Atkreiptinas dėmesys, jog branduolinės energetikos objekto griovimo teisinis reguliavimas savo esme artimas statybos proceso teisiniui reguliavimui. Visų pirma, ypatingo statinio kategorijai priskiriamo objekto griovimui reikalingas statinio griovimo projektas. Kaip ir statybos projektas, branduolinės energetikos objekto nugriovimo projektas tvirtinamas tik po to, kai yra atlikta šio projekto Valstybinė kompleksinė ekspertizė, kurią organizuoja Aplinkos ministerija¹⁰¹. Pažymėtina, jog branduolinės energetikos objekto griovimo projektui, skirtingai nei statybos ar rekonstrukcijos, nėra privaloma projekto derinimo procedūra. Viso statybos proceso metu ypatingas dėmesys skiriamas saugos bei kontrolės priemonių įgyvendinimui, todėl branduolinės energetikos objekto griovimo darbai gali būti atliekami tik turint kompetentingos valstybės institucijos išduotą leidimą¹⁰². Kitaip nei statybos leidimo galiojimo atveju, statinių griovimo leidimas galioja tris metus su galimybe šį terminą pratęsti¹⁰³.

⁹⁸ Bischoff H. Decommissioning of Nuclear Installations in the Research Framework Programmes of the EC. <http://www.eu-decom.be/introduction/initintroduction.htm> (prisijungimo laikas: 2008-10-22).

⁹⁹ Lietuvos Respublikos valstybės įmonės Ignalinos atominės elektrinės eksploatavimo nutraukimo fondo įstatymas // Valstybės žinios. 2001, Nr. 64-2331.

¹⁰⁰ Lietuvos Respublikos statybos įstatymas, Op. cit.

¹⁰¹ Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2002 m. balandžio 30 d. įsakymas Nr. 214 „Dėl statybos techninio reglamento STR 1.06.03:2002 „Statinio projekto ekspertizė ir statinio ekspertizė“ patvirtinimo, Op. cit.

¹⁰² Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2002 m. balandžio 30 d. įsakymas Nr. 218 „Dėl statybos techninio reglamento STR 1.07.01:2002 „Statybos leidimas“ patvirtinimo“, Op. cit.

¹⁰³ Lietuvos Respublikos branduolinės energijos įstatymas, Op. cit.

Taigi, priešingai nei branduolinės energetikos objektų statybos bei rekonstrukcijos leidimo išdavimo tvarka, šių objektų statinių griovimo leidimo išdavimo teisinis reguliavimas yra kitoks. Pagrindinis bruožas yra tas, jog jam netaikoma statinio griovimo projekto derinimo tvarka. Tačiau yra ir nemažai teisinio reguliavimo panašumų – tai Valstybinė kompleksinė projekto ekspertizė, leidimas (statybos) bei licencija.

Vertinant branduolinės energetikos objekto eksploatavimo nutraukimo teisinį reguliavimą, darytina išvada, jog teisinis reguliavimas, kuris nukreiptas reguliuoti išimtinai vieną branduolinės energetikos objektą yra ydingas, todėl reikalingi bendresnio pobūdžio teisės aktai, reguliuojantys savo paskirtimi tapačių branduolinės energetikos objektų veiklą ir nustatantys bendrąjį teisinio reguliavimo mechanizmą bei šio mechanizmo realizavimo modelį. Pažymėtina, jog siekiant nuoseklaus ir nepertraukiamo branduolinės energetikos objektų statybos proceso, tiek bendruosiuose, tiek specialiuosiuose teisės aktuose turėtų būti pašalinti teisinio reguliavimo neatitikimai.

IŠVADOS

Tyrimo eigoje išanalizavus branduolinės energetikos objektų statybos veikloje dalyvaujančių institucijų kompetenciją, nustačius visų statinio statybos rūšių teisinio reguliavimo ypatumus ir palyginus juos su užsienio šalių praktika bei atskleidus teisės aktų reguliavimo spragas, galima daryti tokias išvadas:

1. Prieš pradėdant naujo branduolinės energetikos objekto statybą, reikalinga visapusiškai nuosekliai parengta įstatyminė bazė, kuri užtikrintų tinkamą naujo branduolinės energetikos objekto veiklos, tame tarpe ir statybos proceso, teisinį suregulavimą. Lietuvos patirtis, skirtingai nei Europos valstybių, plėtojančių branduolinę energetiką, rodo, jog daugelis branduolinės energetikos objektų statybos procesą bei veiklą reguliuojančių teisės aktų yra skirti veikiančiai Ignalinos atominei elektrinei, todėl tikėtina problema gali kilti tada, kai šalyje veiks ne vienas, o keli objektai.

2. Branduolinės energetikos objektas statybos teisės prasme yra statinys, o ypatingą šio statinio statusą suteikia jo paskirtis bei padidintas dėmesys saugumo priemonėms, atsižvelgiant į šio statinio statybos procese naudojamas sudėtingas konstrukcijas ir technologijas.

3. Daugelyje branduolinės energetikos objektų veiklą bei statybos procesą reglamentuojančių teisės aktų yra nustatyta pareiga, įvykus tam tikriems faktams, priimti atitinkamus teisės aktus. Lietuvoje branduolinės energetikos objekto statyba nepriklausomybės laikotarpiu nėra praktiškai įgyvendinta, todėl toks įstatyminis reguliavimas nėra išplėtotas bei nuoseklus, todėl, šalyje veikiant daugiau nei vienam branduolinės energetikos objektui, įstatymų leidėjui derėtų priimti atitinkamus teisės aktus, nesusijusius su konkrečiu branduolinės energetikos objektu, o nustatančius bendrąjį teisinio reguliavimo mechanizmą bei šio mechanizmo realizavimo modelį.

4. Branduolinės energetikos objekto statybos procesas yra kompleksinio teisinio reguliavimo sritis, neapsiribojanti vien tik statybos teisiniais santykiais, o apimanti ir tokius teisinius santykius kaip žemės, energetikos, branduolinės saugos, finansinius, teritorijų planavimo ir kitus, kuriems būdingas ne tik nacionalinis teisinis reglamentavimas, bet ir ypatingai tarptautinis teisinis reguliavimas.

5. Branduolinės energetikos objekto statybos teisiniuose santykiuose dalyvauja daugybė valstybinę statybos priežiūrą ir kontrolę atliekančių institucijų, kurios užtikrina visapusišką branduolinės saugos priemonių statybos procese įgyvendinimą. Be įprastinių valstybinę priežiūrą ir kontrolę atliekančių institucijų, išskirtinos nacionalinės specialiosios kompetencijos institucijos bei organizacijos, tokios kaip VATESI, Radiacinės saugos centras. Papildomą

kontrolės teisę statybos procese realizuoja ir tarptautinės institucijos – TATENA, Europos Bendrijos – bei suinteresuotos užsienio valstybės.

6. Branduolinės energetikos objekto statybos teisinis reguliavimas savo esme yra specifinis, paremtas ne tik bendraisiais statybos teisės aktais bei normatyviniais statybos dokumentais, bet ir specialiaisiais – kitų įstatymų ar teisės aktų (ne Statybos įstatymo) nustatytais statinių apsaugos bei saugos reikalavimai, atskirų statinių tipų projektavimo, statybos, pripažinimo tinkamais naudoti bei nugriauti reikalavimais, – kurie užtikrina branduolinės saugos reikalavimų, nustatytų tiek nacionaliniuose, tiek tarptautiniuose teisės aktuose, įgyvendinimą

7. Branduolinės energetikos objekto statybą bei su ja susijusias sritis reglamentuojantys teisės aktai iš esmės nėra realizuoti praktiniu aspektu, todėl, analizuojant juos sistemiškai, išaiškėja tam tikros teisinės spragos bei teisės aktų tarpusavio nesuderinamumas.

8. Branduolinės energetikos objekto statybos teisinio reguliavimo vienas iš svarbiausių ypatumų yra Statybos įstatymo taikymas, kuris realizuojamas ne visa apimtimi, o tam tikrose statybos teisinio reguliavimo srityse apskritai netaikomas, paliekant teisinio reguliavimo „pareigą“ kitiems, specialiesiems teisės aktams.

9. Branduolinė sauga yra tiek nacionalinės teisės, tiek įvairių tarptautinių teisinių instrumentų teisinio reguliavimo siekiamybė, o tinkamas teisinių priemonių įgyvendinimas yra kiekvienos valstybės pareiga. Nors Lietuva yra branduolinę energetiką vystanti šalis, tačiau teisinis reguliavimas šioje srityje nėra pakankamas. Dar ir dabar teisinis reguliavimas stokoja vieningo branduolinę saugą reglamentuojančio teisės akto, kuris įtvirtintų kertinius šios srities reguliavimo principus bei nustatytų aiškius reikalavimus branduolinės saugos teisinių santykių subjektams.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

I. Norminė literatūra:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos stojimo į Europos Sąjungą sutartis. Protokolas Nr. 4 // Valstybės žinios. 2004, Nr. 1-1
3. Europos atominės energetikos bendrijos (Euratom) steigimo sutartis // Valstybės žinios. 2004, Nr. 1-1.
4. Europos atominės energetikos bendrijos steigimo sutarties II priedas //Valstybės žinios. 2004, Nr. 1-1.
5. Konvencija dėl poveikio aplinkai vertinimo tarpvalstybiniame kontekste (Espoo, 1991) // Valstybės žinios. 1999, Nr. 92-2688.
6. Konvencija dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais // Valstybės žinios. 2001, Nr. 73-2572.
7. Branduolinio saugumo konvencija // Valstybės žinios. 1996, Nr. 17-439.
8. Vienos konvencija „Dėl atsakomybės už branduolinę žalą“ // Valstybės žinios. 1993, Nr. 72-1345.
9. Bendras protokolas dėl Vienos konvencijos ir Paryžiaus konvencijos taikymo // Valstybės žinios. 1993, Nr. 72-1346.
10. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.
11. Lietuvos Respublikos statybos įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 32-788.
12. Lietuvos Respublikos strateginę reikšmę nacionaliniam saugumui turinčių įmonių ir įrenginių bei kitų nacionaliniam saugumui užtikrinti svarbių įmonių įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 103 – 4604.
13. Lietuvos Respublikos atominės elektrinės įstatymas // Valstybės žinios. 2007, Nr. 76 – 3004.
14. Lietuvos Respublikos elektros energetikos įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 66-1984.
15. Lietuvos Respublikos energetikos įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 56-2224.
16. Lietuvos Respublikos investicijų įstatymas // Valstybė žinios. 1999, Nr. 66-2127.
17. Lietuvos Respublikos branduolinės energijos įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 119-2771.
18. Lietuvos Respublikos investicijų įstatymas // Valstybė žinios. 1999, Nr. 66-2127
19. Valstybės įmonės Ignalinos atominės elektrinės eksploatavimo nutraukimo fondo įstatymas // Valstybės žinios. 2001, Nr. 64-2331.

20. Lietuvos Respublikos valstybės įmonės Ignalinos atominės elektrinės pirmojo bloko eksploatavimo nutraukimo įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 42-1189.
21. Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymas // Valstybės žinios. 1995, Nr. 107-2391.
22. Lietuvos Respublikos strateginę reikšmę nacionaliniam saugumui turinčių įmonių ir įrenginių bei kitų nacionaliniam saugumui užtikrinti svarbių įmonių įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 103-4604.
23. Lietuvos Respublikos potencialiai pavojingų įrenginių priežiūros įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 46-1116.
24. Lietuvos Respublikos žemės įstatymas // Valstybės žinios. 2004, Nr. 28-868.
25. Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymas // Valstybės žinios. 1992, Nr. 5-75.
26. Lietuvos Respublikos radiacinės saugos įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 11-239.
27. Lietuvos Respublikos planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr.82-1965.
28. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl nacionalinės energetikos strategijos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2007, Nr. 11 – 430.
29. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teritorijos bendrojo plano“ // Valstybės žinios. 2002, Nr. 110-4852.
30. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. sausio 27 d. nutarimas Nr. 103 „Dėl veiklos branduolinėje energetikoje licencijavimo nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 1998, Nr. 12-274.
31. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. gruodžio 3 d. nutarimas Nr. 1873 „Dėl branduolinės energetikos objekto statybos ar rekonstravimo projekto derinimo tvarkos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2002, Nr. 116-5199.
32. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. liepos 19 d. nutarimas Nr. 1165 „Dėl leidimų statyti ar rekonstruoti branduolinės energetikos objektą išdavimo taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2002, Nr. 74-3164.
33. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. gegužės 26 d. nutarimas Nr. 635 „Dėl detaliojo teritorijų planavimo organizatoriaus teisių ir pareigų perdavimo ir sutarties sudarymo tvarkos aprašo patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2004, Nr. 86-3120.
34. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000m. spalio 31 d. nutarimas Nr. 1315 „Dėl valstybės sienos, krašto apsaugos ir strateginės reikšmės objektų detaliųjų planų rengimo, derinimo ir tvirtinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2000, Nr. 95 - 2981

35. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. birželio 2 d. nutarimas Nr. 692 „Dėl naujų kitos paskirties valstybinės žemės sklypų pardavimo ir nuomos“ // Valstybės žinios. 1999, Nr. 50-1608.
36. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. gruodžio 5 d. nutarimas Nr. 1474 „Elektros energetikos objektų pripažinimo valstybinės reikšmės energetikos objektais tvarka“ // Valstybės žinios. 2001, Nr. 104-3713.
37. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. liepos 1 d. nutarimas Nr. 1014 „Dėl Valstybinės atominės energetikos saugos inspekcijos nuostatų ir Valstybinės energetikos saugos inspekcijos tarybos nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2002, Nr. 69-2814.
38. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. gruodžio 5 d. nutarimas Nr. 1474 „Dėl teisės aktų, būtinų Lietuvos Respublikos elektros energetikai įgyvendinti“ // Valstybės žinios. 2001, Nr. 104-3713.
39. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2004 m. gegužės 3 d. įsakymas Nr. D1-239 „Dėl detaliųjų planų rengimo taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2004, Nr. 79-2809.
40. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2004 m. rugpjūčio 19 d. įsakymas Nr. V-586 „Dėl sanitarinių apsaugos zonų ribų nustatymo ir režimo taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2004, Nr.134-4878.
41. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2002 m. balandžio 16 d. įsakymas Nr. 184 „Dėl statybos techninių reglamentų STR 1.01.06:2002 „Ypatingi statiniai“ ir STR 1.01.07:2002 „Nesudėtingi (tarp jų laikini) statiniai“ patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2002, Nr. 43-1639.
42. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2002 m. balandžio 15 d. įsakymas Nr. 179 „Dėl statybos techninių reglamentų STR 1.09.04:2002 „Statinio projekto vykdymo priežiūra“ ir STR 1.09.05:2002 „Statinio statybos techninė priežiūra“ patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2002, Nr. 43-1638.
43. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2002 m. balandžio 30 d. įsakymas Nr. 214 „Dėl statybos techninio reglamento STR 1.06.03:2002 „Statinio projekto ekspertizė ir statinio ekspertizė“ patvirtinimo // Valstybės žinios. 2002, Nr. 55-2200.
44. ¹Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2003 m. gruodžio 24 d. įsakymas Nr. 703 „Dėl statybos techninio reglamento STR 1.04.02:2004 „Inžineriniai, geologiniai (geotechniniai) tyrimai“ patvirtinimo // Valstybės žinios, Nr. 25-779
45. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2002 m. balandžio 30 d. įsakymas Nr.218 „Dėl statybos techninio reglamento STR 1.07.01:2002 „Statybos leidimas“ patvirtinimo // Valstybės žinios. 2002, Nr. 55-2203.

46. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2002 m. balandžio 23 d. įsakymas Nr. 199 „Dėl techninio reglamento STR 1.05.06:2005 „Statinio projektavimas“ patvirtinimo // Valstybės žinios. 2002, Nr. 54-2144.
47. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2003 m. birželio 11 d. įsakymas Nr. 289 „Dėl statybos techninio reglamento STR 1.01.09:2003 „Statinių klasifikavimas pagal jų naudojimo paskirtį“ patvirtinimo // Valstybės žinios. 2003, Nr. 58-2611.
48. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2000 m. rugsėjo 14 d. įsakymas Nr. 383 „Dėl statybos techninio reglamento STR 1.11.01:2002 „Statinių pripažinimo tinkamais naudoti tvarka“ patvirtinimo // Valstybės žinios. 2000, Nr. 79-2401.
49. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2002 m. balandžio 30 d. įsakymas Nr. 211 „Dėl statybos techninio reglamento STR 1.08.02:2002 „Statybos darbai“ patvirtinimo // Valstybės žinios. 2002, Nr. 54-2150.
50. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2003 m. liepos 16 d. įsakymas Nr. 367 „Dėl planuojamos ūkinės veiklos galimų avarijų rizikos vertinimo rekomendacijų R 41 – 02 patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2003, Nr. 61-297.
51. Valstybinės atominės energetikos saugos inspekcijos (VATESI) viršininko 2008 m. spalio 3 d. įsakymas Nr. 22.3-96 „Dėl branduolinės saugos reikalavimų branduolinės energetikos objektų modifikacijoms patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2008, Nr. 126-4829.
52. Valstybinės atominės energetikos saugos inspekcijos (VATESI) viršininko 2005 m. birželio 13 d. įsakymas Nr. 22.3 – 28 „Dėl branduolinės energetikos objektų ir branduolinių medžiagų fizinės saugos bendrųjų reikalavimų patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2005, Nr. 75-2737.
53. Commission Communication No 97/C 209/EC of 1 March 1997 on State aid elements in sales of land and buildings by public authorities // OJ C 68, 10/07/1997.
54. Commission Regulation (Euratom) No 1209/2000 determining the procedures for the examination of the communications prescribed under Article 41 of the Euratom Treaty // OJ C 236, 2/08/2000.
55. Council Regulation (Euratom) No 2587/1999 of 2 December 1999 defining the investment projects to be communicated to the Commission in accordance with Article 41 of the Treaty establishing the European Atomic Energy Community // OJ L 139/6, 11/07/1999.
56. Council Decision of 23 April 1990 amending Decision 77/271/Euratom on the implementation of the Decision 77/270/Euratom empowering the Commission to issue Euratom loans for the purpose of contributing to the financing of nuclear power stations // OJ L 359, 23/04/1999.

57. Council Decision of 29 March 1977 empowering the Commission to issue Euratom loans for the purpose of contributing to the financing of nuclear power stations // OJ C 105/6, 29/03/1977.

II. TATENA dokumentai:

1. International Atomic Energy Agency. Safety Standards for Protecting People and Environment // Seismic Evaluation of Existing Nuclear Installations - Austria: IAEA, 2008.
2. International Atomic Energy Agency Safety Standards „Meteorological Events in Site Evaluation for Nuclear Power Plants“. – Austria: IAEA, 2002.
3. International Atomic Energy Agency Safety Standards „Evaluation of Seismic Hazards for Nuclear Power Plants“. – Austria: IAEA, 2000.
4. International Atomic Energy Agency Safety Standards „Geotechnical Aspects of Site Evaluation and Foundations for Nuclear Power Plants“. – Austria: IAEA, 2000.
5. International Atomic Energy Agency Safety Standards „Site Evaluation for Nuclear Installations“. – Austria: IAEA, 2002.

III. Specialioji literatūra:

1. Schwartz J. A. International nuclear third party liability law: the response to Chernobyl. – Vienna: OECD, 2006.
2. Froggatt A. The extension of Euratom loan ceiling: an opportunity for Euratom reform. – Brussels: European Parliament, 2002.
3. Stoiber C., Baer A., Pelzer N. ir kt. Handbook on nuclear law. – Austria: International Atomic Energy Agency, 2003.
4. Kūris P., Požarskas M. Tarptautinės teisės apybraižos. – Vilnius: Mintis, 1985.
5. Vadapalas V. Tarptautinė teisė. – Vilnius: Eugrimas, 2006.
6. Mītkus S., Statybos teisė. – Vilnius: Technika, 2002.
7. Vaišvila A. Teisės teorija. – Vilnius: Justitia, 2004.
8. Europos Sąjungos teisė. Seminarai. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006.
9. International Atomic Energy Agency Workshop Documents – Vilnius: AB „Lietuvos energija“, 2008.
10. International Journal of Nuclear Law // Inderscience Enterprises. 2006. Nr. 1(1).
11. Poveikio aplinkai vertinimo ataskaita // Nauja atominė elektrinė Lietuvoje. – Vilnius: Lietuvos energetikos institutas, 2008.

IV. Teismų praktika:

1. 2006 m. rugsėjo 7 d. Lietuvos Vyriausiojo Administracinio Teismo byla Nr. A-5-1265/2006 // <http://www.lvat.lt>
2. 2007 m. liepos 13 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinė byla Nr. 3K-3-315/2007 // <http://www.lat.lt>

V. Elektroniniai šaltiniai:

1. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos branduolinės saugos įstatymo koncepcijos patvirtinimo“. <http://www.vatesi.lt> (prisijungimo laikas: 2008-10-01).
2. 50 Euratomo metų: branduolinės energetikos praeitis, dabartis ir ateitis // http://www.europarl.europa.eu/news/public/story_page/051-2985-050-02-08-909-20070209STO02969-2007-19-02-2007/default_lt.htm (prisijungimo laikas: 2007-12-20).
3. IAEA Status of Safety Standards // <http://www-ns.iaea.org/downloads/standards/status.pdf>. (prisijungimo laikas: 2008-10-01)
4. STUK - radiation and nuclear safety authority. Publications: legislation and decrees // <http://www.stuk.fi/saannosto/19870990e.html> (prisijungimo laikas: 2008-08-20).
5. Convention on third party liability in the field of nuclear energy // http://www.nea.fr/html/law/nlparis_conv.html (prisijungimo laikas: 2008-10-25).
6. Nuclear Legislation in OECD Countries. Regulatory and Institutional Framework for Nuclear Activities. Finland // <http://www.nea.fr/html/law/legislation/finland.html> (prisijungimo laikas: 2008-09-15).
7. Civil Liability for Nuclear damage. Briefing Paper // <http://www.world-nuclear.org/info/inf67.html> (prisijungimo laikas: 2008-10-25).

SANTRAUKA

Branduolinės energetikos objekto statybos teisinio reguliavimo ypatumai

Branduolinės energetikos objektas – statybos teisinis reguliavimas – branduolinės saugos principai – specialusis teisinis reguliavimas

Branduolinės energetikos objektų statybos teisinis reguliavimas yra unikalus, išsiskiriantis iš kitų statinių statybos padidintu dėmesiu branduolinės saugos priemonių įgyvendinimui. Šio objekto statybos teisinio reguliavimo srities svarba tampa vis aktualesne dabartinių branduolinės energetikos objektų statybos procesų aktyvėjimo kontekste. Nežiūrint į tai, jog Lietuva priklauso branduolinę energetiką vystančių šalių grupei, siekiančiai plėsti branduolinės energetikos pajėgumus, dabartinis branduolinės energetikos objektų statybos teisinis reguliavimas nėra tinkamai paruoštas įgyvendinti nuoseklią bei nepertraukiamą branduolinės energetikos objekto statybą.

Branduolinės energetikos objektų statybos teisinio reguliavimo ypatumai bei skirtumai, lyginant su kitų objektų statybos teisiniu reguliavimu, yra akivaizdūs viso statybos proceso teisinio reguliavimo metu. Lietuvai tapus tarptautinės bendrijos nare, tarptautiniai teisės aktai tapo privaloma nacionalinės teisės sistemos dalimi.

Branduolinės energetikos objektų statybos procesas yra glaudžiai susijęs su kitomis teisinio reguliavimo sritimis, tokiomis kaip teritorijų planavimu, žemės teisiniais santykiais, nuosavybės teisiniu reguliavimu ir kitomis, tačiau svarbiausias šio teisinio reguliavimo bruožas yra branduolinės saugos priemonių įgyvendinimas. Šis, objekto saugumo, tikslas įgyvendinamas nuosekliai viso branduolinės energetikos objekto statybos proceso metu, dalyvaujant tiek bendrosios, tiek specialiosios kompetencijos institucijoms, atliekančioms statinio statybos priežiūros funkcijas.

Tyrimo eigoje išaiškėjo, jog daugelis branduolinės energetikos objektų statybos procesą reglamentuojančių nuostatų, kurios magistro darbe buvo nustatytos kaip neatitinkančios teisinio reguliavimo tikslų, nebuvo praktiškai įgyvendintos, todėl, šaliai priėmus sprendimą statyti naują branduolinės energetikos objektą, šios spragos neabejotinai turės neigiamos įtakos.

Branduolinės energetikos objekto statybos teisinį reguliavimą galima vertinti kaip ypatingą procesą, savo esme besiskiriantį nuo kitų objektų statybos teisinio reguliavimo procesų.

SUMMARY

The Peculiarities of the New Nuclear Power Plant Construction Legal Regulation

Nuclear Facility – Legal Regulation of Construction – Nuclear Safety Principles – Special Regime of Legal Regulation

Legal regulation of the construction of nuclear facilities is unique of its nature, varying from the construction of the other buildings in enhanced attention for the implementation of nuclear safety measures. The legal regulation of the construction of such an facility becomes more actual in the context of the construction of new nuclear facilities which, in nowadays, becomes more active despite the fact that Lithuania belongs to the group of countries enrolled in nuclear energy, having the goal to increase the capacity of nuclear energy, the present legal regulation of the construction of nuclear facilities is not arranged enough for the consistent and continuous implementation of the construction of new nuclear facilities.

The peculiarities and differences of the legal regulation of the new nuclear facilities, in comparison of the legal regulation of other constructions, are obvious in the overall process of construction legal regulation. When Lithuania became a member of the international community, international legal acts became a part of national legal regulation.

The construction process of nuclear facilities is closely related to other spheres of legal regulation, especially with territory planning, land law, regulation of the ownership right and others, however the most important feature of legal regulation is the implementation of nuclear safety measures. This, safety goal of the facility, is consequently executed in the overall process of the construction of nuclear facility, where participate competent institutions of both common and special competence, exercising the functions of construction supervision.

In the process of analysis it was clarified that the majority of clauses regulating the construction of nuclear facilities which in this master work were determined not to be in compliance with the goals of legal regulation, were never practically executed, therefore when the country shall make a decision in principle to build the new nuclear facility, these legal breaches obviously shall have negative impact.

The legal regulation of the construction of nuclear facility may be evaluated as a special process in its nature having essential difference from the construction of the other buildings.